

En juridisk persons straffansvar

Samfundsbot i förundersökningen

Markus Hammarström

11/2017

Referat

Författare Markus Hammarström	Examen Polis (HYH)	
Publikationens namn En juridisk persons straffansvar – Samfundsbot i förundersökningen	Offentlighet Offentlig	
Handledare Kirsti Ruuska	Lärdomsprovets form Undersökande lärdomsprov	
<p>Referat</p> <p>I detta lärdomsprov behandlas den juridiska personens straffansvar, som har varit en del av den finländska straffrätten sedan 1995 då bestämmelserna om samfundsboten togs in i strafflagen. Den juridiska personens straffansvar har motiverats med att brott som sker i samfundsverksamhet har en stor samhällelig betydelse och det inte längre anses främmande för den allmänna rättsuppfattningen att straffansvar kan fördelas även till juridiska personer. Gärningsmannens individuella ansvar för brottet anses inte ta tillräckligt i beaktande den samverkan av lindrigare lagstridiga gärningar och underlåtelser som sker i samfundets verksamhet. Samfundsboten skall betraktas som ett klander mot det sätt som samfundet har organiserat sin verksamhet. Samfundsboten har ändå inte använts i den utsträckning som lagstiftaren har avsett.</p> <p>Avsikten med denna undersökning är att redogöra för förutsättningarna för den juridiska personens straffansvar ur förundersökningens synvinkel. Samfundsbotens användning är begränsad till vissa specifikt nämnda brottsrubriceringar. Undersökningen avser att svara på vad det innebär att en person som använt verklig beslutandemakt har varit delaktig i brottet, tillåtit brottet ske och underlåtit att förebygga brottet i samfundets verksamhet. I undersökningen utreds vilka bakgrundsfaktorer som skall tas i beaktande i förundersökningsskedet. Undersökningen tar också det upp de brister i förundersökningen, som har upptäckts i analysen av undersökningsmaterialet.</p> <p>Undersökningen är gjord enligt rättsvetenskapliga metoder, genom analys av lagstiftningen, lagstiftningens förarbeten, juridisk litteratur, Högsta Domstolens prejudikat och förundersökningsprotokoll. Dessutom har intervjuer med två sakkunniga åklagare utförts.</p>		
Sidantal 52 + 8 sidor bilagor	Månad och år då granskning skett 11/2017	Lärdomsprovets kod (OPS) eHYH2017LDP
<p>Nyckelord</p> <p>juridisk person, straffansvar, samfundsbot, ansvarsfördelning, samfund, affärsverksamhet, miljöbrott, arbetsbrott, anonym skuld</p>		

Tiivistelmä

Tekijä Markus Hammarström	Tutkinto Polis (HYH)	
Julkaisun nimi En juridisk persons straffansvar – Samfundsbot i förundersökningen	Julkisuus Julkinen	
Ohjaaja Kirsti Ruuska	Opinnäytetyön muoto Tutkimuksellinen opinnäytetyö	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämä opinnäytetyö tutkii oikeushenkilön rangaistusvastuuta, joka on ollut osa Suomen rikoslainsäädäntöä vuodesta 1995 alkaen, kun säädökset yhteisösakosta otettiin osaksi rikoslakia. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta on perusteltu sillä, että yhteisöjen toiminnassa tapahtuvat rikokset ovat yhteiskunnallisesti erittäin merkittäviä, eikä enää pidetä ajatusta rikosoikeudellisen vastuun kohdentamisesta myös oikeushenkilöille vieraana. Tekijän yksilövastuu rikoksesta ei katsota ottavan riittävällä tavalla huomioon yhteisön toiminnassa tapahtuvien vähäisistä toimista ja laiminlyönneistä koostuvien tekojen yhteisvaikutusta. Yhteisösakon moite kohdistuu yhteisön tapaan organisoida toimintaansa. Yhteisösakkoa ei ole kuitenkaan käytetty siinä määrin kuin lainsäätäjät on halunnut.</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytykset esitutinnan kannalta. Yhteisösakon käyttö rajoittuu tiettyihin laissa määrättyihin rikoksiin. Tutkimus vastaa kysymykseen mitä tarkoittaa, että todellista päätösvaltaa käyttävä henkilö, on osallistunut rikokseen, sallinut rikoksen tekemisen tai laiminlyönyt rikoksen ehkäisemisen yhteisön toiminnassa. Tutkimuksessa tarkastellaan, mitä taustatekijöitä olisi otettava huomioon esitutkintavaiheessa. Tutkimuksessa käsitellään myös tutkimusaineiston perusteella havaittuja puutteita esitutkinnassa.</p> <p>Tutkimus on tehty oikeustieteellisten menetelmien mukaisesti analysoimalla lainsäädäntöä, lainsäädäntövalmistelutyötä, oikeuskirjallisuutta, Korkeimman Oikeuden ennakkotapauksia ja esitutkintapöytäkirjoja. Lisäksi tutkimuksessa on haastateltu kaksi syyttäjää asiantuntijoina.</p>		
Sivumäärä 52 + 8 liitesivua	Tarkastuskuukausi ja vuosi 11/2017	Opinnäytetyökoodi (OPS) eHYH2017LDP
<p>Avainsanat</p> <p>oikeushenkilö, yhteisösakko, vastuun kohdentaminen, yhteisö, rangaistusvastuu, liiketoiminta, ympäristörikos, työrikos, anonyymi syyllisyys,</p>		

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Undersökningens mål.....	2
3	Arbetets avgränsningar.....	3
4	Undersökningsmetoder	5
5	Den juridiska personens straffansvar	7
5.1.	Lagstiftningens bakgrund	7
5.2.	Aktuell lagstiftning.....	10
5.2.1.	Tillämpningsområde	10
5.2.2.	Förutsättningar för straffansvar.....	11
5.2.3.	Förhållandet mellan gärningsmannen och den juridiska personen	13
5.2.4.	Domseftergift	15
5.2.5.	Grunder för fastställande av samfundsbot	16
5.2.6.	Avstående från straffyrkande	17
6	Samfundsboten i förundersökningen.....	18
6.1.	Brottsbeskrivningar som omfattar den juridiska personens straffansvar	19
6.1.1.	Om miljöbrott.....	20
6.1.2.	Miljöbrotten i praktiken	23
6.1.3.	Om arbetsbrott.....	26
6.1.4.	Arbetsbrotten i praktiken.....	29
6.2.	Fördelning av ansvar	31
6.3.	Intervjuer med åklagare	34
6.3.1.	Intervju med åklagare om utredning av förutsättningarna för samfundsbot i förundersökningsskedet.....	34
6.3.2.	Intervju med åklagare om samarbetet mellan polis och åklagare gällande utredandet av förutsättningarna för samfundsbot.....	36
6.4.	Statistik om samfundsboten i förundersökning och domstolsbeslut	37
7	Samfundsboten i praktiken.....	40
7.1.	Likställande i skälighetsbedömningen av samfundsboten	40

7.2.	Skyldigheten att förebygga brott	41
7.3.	Åtgärder för att förbättra arbets säkerheten.....	42
7.4.	Anonym skuld	42
7.5.	Underlåtelse att organisera ansvars fördelning och övervakning.....	43
8	Sammanfattning och diskussion.....	44
	Referenser	49
	Bilagor.....	54

1 Inledning

Den ekonomiska brottsutredningen har varit ett tyngdpunktsområde redan under flera regeringsperioder. Polisen har fått tilläggsfinansiering för bekämpande av grå ekonomi och utredning av ekonomisk brottslighet. Man kan konstatera att förebyggande av grå ekonomi och utredandet av ekonomisk brottslighet har stor samhällslig betydelse. Det finns ingen exakt information men vissa uppskattningar säger att skattebortfallet kan vara upp till 4 – 5 miljarder euro per år på grund av den gråa ekonomin och ekonomisk brottslighet.

I samhället finns det ändå behov för fysiska personer att fungera i samfund, av vilka vissa anses vara rättssubjekt, juridiska personer. Utredandet av juridiska personers straffansvar är en viktig del av förebyggandet av grå ekonomi och utredning av ekonomisk brottslighet. Användningen av samfundsbot har inte blivit väldigt allmän trots att det är möjligt att anpassa den på betydligt flera brott än det ursprungligen var meningen (Luhtanen, 2013, s. 3).

Under de senaste åren har enheten för ekonomisk brottsutredning i Polisnärheten i Östra Nyland varit en föregångare i fråga om att utveckla förundersökningsprocesserna inom den ekonomiska brottsutredningen. Enheten har gjort goda resultat på grund av denna vilja att utveckla och effektivisera verksamheten så att enhetens resurser kan användas på ett optimalt sätt. Jag har valt ämnet för att jag har upplevt ett utvecklingsbehov av kunskan i utredandet av en juridisk persons straffansvar inom enheten för ekonomisk brottsutredning i Östra Nyland, där jag tjänstgör. Det utvecklingsbehov som jag i mitt praktiska arbete har stött på har fått gehör av både förmän och åklagare. Mina iakttagelser i arbetslivet har varit att polisen har otillräcklig insyn i problematiken och svårigheter att känna igen fallen. I den juridiska litteraturen har också polisens och åklagarnas kunskap om den juridiska personens straffansvar samt resurser att utreda straffansvaret ifrågasatts.

Trots att inspirationen till denna undersökning har kommit från erfarenheter i mitt dagliga arbete och utgående från eget intresse, hoppas jag att arbetet också har en praktisk funktion för polisen, så att man i ett tidigare skede i en förundersökning kan ta i beaktande den juridiska personens straffansvar. Jag har inte kunnat finna några mera preciserade anvisningar hur en juridisk persons straffansvar skulle tas i beaktande i en förundersökning. I de fall jag har utrett har jag varit tvungen att själv skaffa den information jag har behövt för att skapa en modell för utredningen. Eftersom det är fråga om ett fåtal fall, har varje händelse behandlats som en unik händelse utan någon specifik processbeskrivning. Avsaknaden av en entydigt definierad förundersökningsprocess för

utredandet av den juridiska personens straffansvar, kan göra förundersökningen ineffektiv, det önskade målet kan förbli ouppnått och den förebyggande effekten i samhället kan utebli.

2 Undersökningens mål

Målet med detta lärdomsprov är att redogöra för en juridisk persons straffansvar i förundersökningsskedet, för att ta reda på vad det innebär att en person som använt verklig beslutande makt i ett samfund är delaktig i brottet, tillåtit brottet ske eller underlåtit att förebygga brottet. Som jag har nämnt i inledningen har jag iakttagit flera frågeställningar i förundersökningsskedet, som behöver besvaras. Jag kommer att lyfta fram vilka bakgrundsfaktorer gällande samfundets verksamhet som skall tas i beaktande i förundersökningsskedet, för att ge läsaren en bild av vad som förutsätts av en utförd förundersökning av den brottsliga gärningen, så att ett krav på samfundsbot skall kunna föras effektivt vidare i rättsprocessen. Dessutom kommer jag att ta upp de brister jag eventuellt kommer att upptäcka i förundersökningsskedet.

Avsikten är att svara på forskningsfrågorna:

- Vad innebär det att personen som använt verklig beslutandemakt är delaktig i brottet, tillåtit brottet ske eller underlåtit att förebygga brottet?
- Vilka bakgrundsfaktorer gällande samfundets verksamhet skall tas i beaktande i förundersökningen av det misstänkta brottet för att kravet på samfundsbot skall ha framgång i den fortsatta rättsprocessen?
- Finns det argument till stöd för eller emot att polisens insikt i att känna igen fallen och kunnande är bristfälligt gällande förundersökning av förutsättningarna för samfundsbot?

Avsikten med arbetet är inte att ge absolut fakta om hur en juridisk persons straffansvar skall utredas i förundersökningen, eftersom alla fall där man misstänker ett brott och undersöker en juridisk persons straffansvar är enskilda händelser och tolkningen av omständigheterna är unika.

En relevant del av arbetet är en analys av lagstiftningen och förarbeten till lagen, för att kunna belysa frågeställningarna. Jag har forskat i lagstiftningen, lagens förarbeten och Högsta Domstolens prejudikat gällande en juridisk persons straffansvar. Avsikten är

däremot att lyfta fram kraven för tillämpande av en juridisk persons straffansvar och vad det innebär för utredandet av brottet.

Definitionen på tillämpningsområdet är uttömmande så att en juridisk persons straffansvar inte kan anpassas på brott som inte är uttryckligen uttalade i lagen. Jag utreder förutsättningarna för straffansvar och förhållandet mellan gärningsmannen och den juridiska personen med betoning på vad delaktighet i brottet, tillåtande av brottet och underlåtenhet att förebygga brottet innebär. Jag har tagit upp förutsättningarna för åklagarens möjligheter till avstående från straffyrkande, domseftergift och grunderna för samfundsbot i den mån det är nödvändigt för att svara på vad som särskilt skall tas i beaktande och om det finns brister i förundersökningen.

För att svara på forskningsfrågorna utförde jag intervjuer med två sakkunniga åklagare i ämnet. Intervjuerna utfördes i avsikten att redogöra för åklagarens behov av bevisning i rättegången och därmed vilka krav åklagaren ställer på förundersökningen. Fördelen med intervjuerna är att jag genom personlig kontakt och improvisation, kunde fästa uppmärksamhet på den betoning den intervjuade uttryckte, för att finna underliggande attityder och åsikter. Intervjuerna förlöpte fritt som en ämnesrelaterad diskussion med samfundsbotens förutsättningar som huvudtema.

3 Arbetets avgränsningar

En del av teoribakgrunden till denna undersökning är lagstiftningen i strafflagens 9 kapitel och förarbeten till lagen. En genomgång av teoribakgrunden är nödvändig för att skapa en helhetsbild av förutsättningarna för juridiskt straffansvar. Jag har avgränsat mitt arbete till förundersökningsskedet, och därför presenterar jag den aktuella lagstiftningen i strafflagens 9 kapitel 1 – 3§¹. Jag presenterar innebörden av paragraferna i fråga och hur de bör beaktas i förundersökningen för att ge svar på vad det innebär att personen som använt verklig beslutande makt är delaktig i brottet, tillåtit brottet ske eller underlåtit att förebygga brottet. Ur paragraferna 4, 6 och 7² har jag enbart tagit upp de faktorer som kräver undersökningsåtgärder i förundersökningen. Däremot paragraferna 5³, 8 och 10 har jag inte tagit upp, för att dessa inte påverkar förundersökningsskedet.

¹ Strafflagens 9 kapitel: 1§ Tillämpningsområde, 2§ Förutsättningar för samfundsbot och 3§ Förhållandet mellan gärningsmannen och den juridiska personen.

² Strafflagens 9 kapitel: 4 § Domseftergift, 6 § Grunder för fastställande av samfundsbot och 7 § Avstående från straffyrkande

³ Strafflagens 9 kapitel: 5 § Samfundsbot, 8 § Gemensam samfundsbot och 10 § Verkställigheten av samfundsboten

Juridiska personers straffansvar och utfärdande av samfundsbot behandlas i flera juridiska vetenskapliga litterära verk⁴. Oftast behandlar de litterära verken⁵ en annan större straffrättslig helhet t.ex. miljöbrott, eller arbetsbrott. I dessa verk behandlas den juridiska personens straffansvar som en del av den juridiska frågeställningen.

En juridisk persons straffansvar utreds oftast i samband med en förundersökning som en del av utredandet av ekonomiska brott. Eftersom utfärdandet av samfundsbot är kopplat till vissa nämnda brottsrubriceringar kan man undersöka⁶ den juridiska personens straffansvar enbart när man utreder dessa brottsrubriceringar. Jag har begränsat arbetet till en presentation av brottsbeskrivningarna för miljöbrott och arbetsbrott, eftersom förutsättningarna för samfundsbot mest allmänt har utretts i anknytning till dess. Jag tar dock upp dem enbart i den utsträckning det är nödvändigt för beskrivandet av forskningsfrågorna. För att konkretisera brottsbeskrivningarna har jag tagit upp några specifika förundersökningsprotokoll i vilka förutsättningarna för samfundsbot har utretts. Avsikten med att presentera dessa enskilda fall är att ta reda hur t.ex. samfundets ekonomiska ställning och förhållandet mellan samfundet och gärningsmannen har betonats i förundersökningsskedet och på så sätt finna svar om polisen har tillräcklig insikt i den juridiska personens straffansvar. Jag har också analyserat Högsta Domstolens prejudikat för att finna det som varit avgörande i fallet för dömande av samfundsbot, och beskriva hur det kan tas bättre i beaktande i förundersökningsskedet.

Jag har tagit fram statistik från Rikitrip och Statistikcentralen som stöd för att kunna presentera förhållande mellan utredningar i förundersökningen jämfört med utfallet i domstolsbehandlingen. Avsikten med denna jämförelse av statistik är att visa antalet fall där förutsättningarna för samfundsbot har utretts. Analysen av antecknade brottsanmälningar i Rikitrip och i PolStat har jag begränsat till tidsperspektivet från 1 januari 2014 till 28 augusti 2017. Jag har valt tidsperspektivet för att den nu ikraftvarande förundersökningslagen har trätt i kraft den 1 januari 2014. I bilagorna presenterar jag statistik över domstolarnas beslut, där samfundsbot har dömts, domstolen har gett domseftergift och kravet på dömandet av samfundsbot har förkastats. Tidsramen för denna statistik innefattar åren 2010 – 2015.

⁴ Annika Luhtanens magisterarbete (*Oikeushenkilön rangaistusvastuu Suomessa, 2013*) på Lapplands Universitet 2013 beskriver historiken bakom och frågeställningar som uppkommit i samband med förarbetena om en juridisk persons straffansvar. Heikki Jaatinens verk (*Oikeushenkilön rangaistusvastuu, 2000*) beskriver bakgrunden till och förutsättningarna för samfundsbot.

⁵ Litterära verk skrivna av bl.a. Matti Nissinen, Dan Frände, Kari Kuusiniemi, Jussi Tapani, Matti Tolvanen och Elina Pirjatanniemi.

⁶ Brottsrubriceringarna förevisar jag i bilagorna i Figur 3: Brottsrubriceringar som omfattar den juridiska personens straffansvar (SL 1889/39)

Jag förutsätter att läsaren har en basinsikt i kraven på en god förundersökning. På så sätt kan jag fokusera enbart på informationsintresset med den avgränsning jag har beskrivit i detta kapitel.

4 Undersökningsmetoder

Vetenskaplig metod handlar om hur man ställer och svarar på frågor och hur man inhämtar kunskap, olika vetenskapsgrenar utnyttjar olika metoder. *Metod* är ett vidare begrepp som innefattar hela forskningsprocessen och de resonemang som ingår i den. Ofta är det fråga om vilka tekniker man anser lämpliga. (Dannefjord, s. 1-2)

Betoningen i mitt arbete är på rättsvetenskapliga metoder. I rättsvetenskapen finns det inget allmänt godkänt och standardiserat metodurval, i vilket juridiken som forskningsobjekt skulle kunna passas in och genom vilken man kunde producera tillförlitlig vetenskaplig information (Hirvonen, 2011, s. 7). Rättsdogmatiken dvs. rättsläran, som rättsvetenskaplig metod, har en rättspositivistisk syn på sättet man forskar i rättsnormerna (Husa, 1995, s. 134). Rättsläran forskar i normerna för att utreda det konkreta innehållet i normerna. Rättslärans uppgift är att svara på hur man skall tolka normernas innehåll i ett konkret juridiskt problem (Husa, et al., 2008, s. 20). Rättslärans undersökningobjekt är gällande rätt och dess uppgift är att utreda normernas innehåll och normernas systematisering. Enligt rättslärans metodlära är det viktigt att inse att rättsläran producerar rättsnormens betydelseinnehåll via tolkningsmetoderna (Hirvonen, 2011, s. 37).

Tolkning innebär utredande av ett språkligt uttrycks betydelse (Sajama, 2015, s. 1). Med *juridisk tolkning* avses att man presenterar motiverade påståenden utgående från argumentationsmaterial och hermeneutisk tolkning (Husa, 1995, s. 200). Med *hermeneutisk tolkning* avses texttolkning som vetenskaplig metod, dvs. förståelse av innebörden av skriven text (Husa, 1995, s. 237). Den juridiska tolkningen grundar sig på granskning, analys och tillämpning av rättskällor, m.a.o. lösning av konflikt mellan olika rättsnormer.

Genom tolkning av rättskällor om den juridiska personens straffansvar kan man finna betydelsen av rättsreglerna i konkreta fall. Tolkningen kännetecknas av motargument och alternativ, som inte representerar en slutlig sanning (Husa, 1995, s. 200). I den juridiska tolkningshermeneutiken iakttas textens betydelse, så att olika tolkningar skapas från innehållet (Husa, 1995, s. 233). Detta innebär att tolkningen är iakttagande av textens betydelse i lagens formulering.

Rättslärans andra uppgift är att *systematisera* den i kraft varande rätten, vilket innebär organiserande av oordnat material i en rationell ordning (Sajama, 2015, s. 2). *Systematisering* innebär i detta samband att rättsläran strävar till att skapa och utveckla ett juridiskt begreppssystem, som utgör grunden till tolkning av normerna (Husa, et al., 2008, s. 20). Med systematisering försöker man definiera enskilda bestämmelsers förhållande till andra bestämmelser, vars samband kan skapas via begreppen eller rättsordningens värden och mål, som är kopplade till ikraftvarande rätt. Ett exempel på systematisering är att försöka ordna miljörettens omfattande bestämmelser i olika lagar och förordningar i en ändamålsenlig ordning i utredning av ett miljöbrott. Avsikten är i grund och botten att uppfylla ett praktiskt behov (Husa, 1995, s. 134).

Mitt arbete består av en innehållsanalys av en juridisk persons straffansvar utifrån rättsdogmatiska principer. Avsikten med innehållsanalysen är att analysera texten utan någon förutbestämd agenda, för att öka förståelsen för den juridiska personens straffansvar med betoning på förundersökningsskedet. Jag har valt att utgå från en öppen innehållsanalys utgående från materialet, för att finna relevant information om ämnet.

Den metod jag har valt i mitt arbete är ändamålsenlig för utredandet av en juridisk persons straffansvar, som är en mycket specifik del av den ekonomiska brottsutredningen. Tillförlitligheten i arbeten framkommer genom att lyfta fram de avgörande elementen som skall tas i beaktande i en förundersökning ur bl.a. Högsta Domstolens prejudikat.

I utförande av ett skriftligt lärdomsprov är det viktigt att följa vissa etiska principer för att slutresultatet skall vara tillförlitligt och trovärdigt. De främsta forskningsetiska frågorna berör oftast informationsanskaffningen och själva skrivarbetet, dvs. dokumenteringen av undersökningen (Husa, et al., 2008, s. 94).

Till god vetenskaplig forskningssed hör bl.a. hederlighet, allmän omsorgsfullhet och noggrannhet i undersökningen. Därtill hör det till god sed att man i dokumenteringen och presentationen av resultaten, samt i bedömningen av undersökningar och undersökningsresultat, tillämpar dataanskaffnings-, undersöknings- och bedömningsmetoder som är förenliga med kriterierna för vetenskaplig forskning och etiskt hållbara. Man skall ta hänsyn till andra forskares arbete och resultat och hänvisa till deras publikationer på ett korrekt sätt så att deras arbete respekteras och deras resultat tillmäts det värde och den betydelse som tillkommer dem. Dessutom skall undersökningen planeras, genomförs och rapporteras och insamlade data lagras på det sätt som kraven på vetenskapliga fakta förutsätter (Forskningsetiska delegationen, 2012, s. 18).

För denna undersökning har beviljats forskningstillstånd att insamla uppgifter ur informationssystemet för polisärenden. Tillståndet berättigar till behandling av anmälningar om de brott som avses i 9 kapitel 1 § i strafflagen. Vid insamling av forskningsmaterialet ska utelämnas alla personuppgifter som är lagrade i datasystemet i fråga. När lärdomsprovet är slutfört skall forskningsmaterialet förstöras på ett datasäkert sätt (Himberg & Lehtimäki, 2017).

5 Den juridiska personens straffansvar

Enligt den straffrättsliga principen i Grundlagens 8§ får *ingen betraktas som skyldig till ett brott eller dömas till straff på grund av en handling som inte enligt lag var straffbar när den utfördes. För brott får inte dömas till strängare straff än vad som var föreskrivet i lag när gärningen begicks.* Som undantag till detta definierar strafflagens nionde kapitel en juridisk persons straffansvar. Denna lagstiftning och regeringens proposition till lagstiftning är i en central roll i teoridelen av min undersökning.

5.1. Lagstiftningens bakgrund

I lagberedningen av den juridiska personens straffansvar har man hållit fast vid att enbart fysiska personer kan göra sig skyldiga till gärningar som uppfyller någon brottsbeskrivning. Rättsordningen är gjord för människor som primära rättssubjekt och samfund jämföras inte med fysiska personer (Jaatinen, 2000, s. 22). I samhället finns ändå behov för fysiska personer att fungera i samfund. Vissa av dessa samfund har utsetts till rättssubjekt, juridiska personer. I rättsvetenskapen avses med ett samfund en sammanslutning av fysiska och juridiska personer som är rättsdugliga och har en rättsförmåga. För att upprätthålla sin rättsförmåga bör samfundet ha organ, som använder rättigheter och skyldigheter samt fattar inom ramen för sina befogenheter beslut, som är bindande (Luhtanen, 2013, s. 2).

Den juridiska personen gör sig inte skyldig till brott såsom fysiska personer, därmed påföljer att man måste behärska straffrättens allmänna ansvarsgrunder, såsom uppsåt, vållande, ansvar för underlåtenhet samt kausalitet, för att kunna analysera förhållandet mellan enskilda brottsbeskrivningar och den juridiska personens straffansvar (Alvesalo-Kuusi, et al., 2017, s. 18).

Dagens samhällseliga och ekonomiska verksamhet samt offentliga förvaltning grundar sig på komplicerade organisationsmodeller. I många stora företag är den strategiska ledningen särskild från den dagliga operativa verksamheten. Lagstridig verksamhet i samfundet är sällan en följd av någon enskild persons agerande i samfundets ledning eller i

förverkligandet av beslut, utan ofta är det fråga om flera personers agerande tillsammans. Till följd av olika personers samverkan kan orsakas märkbar skada eller fara, fastän varje enskild persons andel har en ringa betydelse. Jaatinen (2000) hävdar att en juridisk persons verksamhetskultur är dålig då samfundet underlåter att förhindra ett brott när ett sådant har upptäckts i verksamheten (Jaatinen, 2000, s. 49). Straffrättsliga följder som hänvisas fysiska personer är inte alltid rättvisa i förhållande till gärningarna som utförs i den juridiska personens regi, de är inte heller alltid tillräckligt effektiva för att styra samfundets verksamhet (HE 95/1993, s. 4). Det kan anses att individens ansvar för brottet inte tar tillräckligt i beaktande den samverkan av lagstridigheter, som sker i samfundets verksamhet och ansamlingen av gemensamt ansvar för lindrigare gärningar och underlåtelser (Pirjatanniemi, 2001, s. 9).

Den juridiska personens straffrättsliga ansvar är kopplat till fysiska personers gärningar och underlåtenheter, som har gjorts till fördel för den juridiska personen (HE 95/1993, s. 4). I invecklade samfund kan ansvaret inom organisationen överföras till personer som inte har verkliga möjligheter att påverka samfundets verksamhet och beslut (Jaatinen, 2000, s. 19). Samfundsboten är kritik mot samfundets sätt att leda och samfundsboten uttrycker också att samfundets ärenden kunde skötas på ett bättre sätt (Frände, 2005, s. 403). Den intressantare frågan, än frågan om samfund kan göra sig skyldiga till brott, vilket ansvar samfundet har för sin verksamhet och om det är ändamålsenligt att ingripa med straffrättsliga åtgärder i samfundets verksamhet (Pirjatanniemi, 2008, s. 656).

Samfundsbotens användningsområde omfattar nästan hela strafflagen men i praktiken anpassas den inte ofta, eftersom brott sällan utförs som en del av en organisation (Luhtanen, 2013). Avsikten var att straffet skulle användas som påföljd endast i samband med vissa få och relativt allvarliga brott. En av orsakerna till att begränsa användningsområdet av samfundsbot till vissa få och relativt grova brottstyper var att samfundsprocessen antagligen skulle kräva omfattande utredningar om händelser inom den juridiska personen och den juridiska personens ekonomiska ställning (Luhtanen, 2013, s. 32). Användningen av samfundsbot är speciellt motiverat i noggrant planerad verksamhet, eftersom den förebyggande effekten då är störst.

Behovet att utsträcka den juridiska personens straffansvar till ett visst brott är också beroende av vilka andra påföljder som kan användas effektivt och vilka andra regleringsmetoder som finns till handa. Det finns inte behov för juridiska personens straffansvar i lindriga brottstyper och inte heller i ringa enskilda brottsfall. Det uppenbara

behovet för den juridiska personens straffansvar finns inom den ekonomiska brottsligheten men det kan inte uteslutas helt och hållet från annan brottslighet (HE 95/1993, s. 27).

En juridisk persons straffansvar har varit en del av finsk lagstiftning i över två årtionden men dess anpassning har inte blivit vidare allmän. Det kan bero på att utredandet av förutsättningarna för en juridisk persons straffansvar är svårt och för att dömandet av samfundbot är kopplat till grunder som är mål för övervägande (Helminen, et al., 2014, s. 329). Den juridiska personens straffansvar kan anpassas på 23 olika brottstyper och ca 90 olika brottsrubriceringar⁷, men i praktiken har samfundsbrotts dömts i huvudsak i ekonomiska brott, samt arbets- och miljöbrott (Semi, s. 193). Antalet ärenden där en juridisk persons straffansvar har utretts under de senaste åren är mycket få.

Dömande av samfundsbrotts är inte längre godtyckligt utan obligatoriskt sedan strafflagen förändrades år 2003 (Helminen, et al., 2014, s. 329). Att utredningen av en juridisk persons straffansvar och användningen av samfundsbrotts är begränsad till vissa specifikt nämnda brottsrubriceringar innebär att fallen där man kan anpassa den juridiska personens straffansvar också blir begränsad. I och med att fallen är få till antalet är det av ännu större betydelse att förundersökningsprocessen är klar och entydig. Preskriberingstiden för kravet på samfundsbrotts är samma som själva brottet som kravet grundar sig på. Den kortaste preskriberingstiden är ändå 5 år enligt strafflagens 8 kapitel 7§⁸. Åtalsrätten för brottet kan i vissa fall preskriberas före samfundsbrotts (Tolvanen, 2006, s. 366).

Den starkaste motiveringen för den juridiska personens straffansvar är det uppenbara missförhållandet mellan individuella påföljder och påföljdernas ineffektivitet att styra verksamheten för brott gjorda i samfund (HE95/1993, s. 2). Samfundsbrottsen skall uppfattas som straff, som betonar förkastligheten i att den juridiska personen inte har uppfyllt sina skyldigheter (Jaatinen, 2000, s. 23). Straffansvaret har också motiverats med att brott som sker i samfundsverksamhet har en stor samhällselig betydelse och det anses inte längre främmande för den allmänna rättsuppfattningen att straffansvar även kan fördelas till juridiska personer, dessutom talar processekonomiska skäl för ett direkt straffansvar (HE95/1993, s. 3).

⁷ Brottsrubriceringarna förevisar jag i bilagorna i Figur 3: Brottsrubriceringar som omfattar den juridiska personens straffansvar (SL 1889/39)

⁸ SL 8:7 (11.4.2003/297) Preskription av yrkande på samfundsbrotts
Preskriptionstiden för ett yrkande på samfundsbrotts är densamma som preskriptionstiden för det brott som ligger till grund för yrkandet. Den kortaste preskriptionstiden är dock fem år.

5.2. Aktuell lagstiftning

I de följande kapitlen presenterar jag den gällande lagen om den juridiska personens straffansvar ur strafflagens 9 kapitel enligt den avgränsning jag gjorde tidigare i kapitel 3. Genom en rätt detaljerad lagstiftning i strafflagens allmänna del, har man kunnat säkra att tolkningsfrågorna inte är kopplade till straffansvarets principer utan till anpassandet av principerna i enskilda fall (HE 95/1993, s. 15).

5.2.1. Tillämpningsområde

I strafflagens 9 kapitel 1§ stadgas att *för brott som har begåtts i ett samfunds verksamhet ska dömas till samfundsbot, om en sådan påföljd föreskrivs för brottet*⁹. I den juridiska litteraturen hävdar Jaatinen (2000) att tre omständigheter måste uppfyllas för att straffansvaret skall uppfyllas, av vilka den första är frågan om samfundet är sådant som kan bära straffansvar (Jaatinen, 2000, s. 65). En grundförutsättning för straffansvar är en juridisk förmåga att agera och rättskapacitet, som inträder när den juridiska personen har grundats, beroende på samfundsformen (Luhtanen, 2013, s. 2). Den juridiska personens förmåga att agera och rättskapaciteten slutar när samfundets verksamhet upphör (Luhtanen, 2013, s. 2). En faktiskt nedlagd verksamhet skall också jämföras med ett samfunds konkurs. Verksamheten kan ha upphört fastän den juridiska förmågan att agera och rättskapaciteten fortfarande finns kvar (HE 95/1993, s. 29). De registrerade samfunden finns att tillgå i offentliga register t.ex. handelsregistret. I förundersökningsskedet bör ändå beaktas att en fysisk person kan bedriva affärsverksamhet utan att ha uppfyllt de samhälleliga kraven på affärsverksamheten. Personen kan t.ex. ha låtit bli att grunda ett företag, underlåtit all bokföring som förutsätts av ett företag och smitit från skatter och andra avgifter som ett företag är skyldig att ålägga. Enligt Boucht och Frände är lagens utgångspunkt att samtliga juridiska personer i civilrättslig mening kan dömas till samfundsbot, dvs. såväl den i Finland dominerande formen för affärsverksamhet, aktiebolag, som personbolag och stiftelser (Boucht & Frände, 2007, s. 233). I praktiken kan det förekomma juridiska personer vars juridiska ställning är tolkningsbar, därför skall tolkningen i sådana fall vara restriktiv till den misstänktes fördel (HE 95/1993, s. 28).

Den andra omständigheten, som Jaatinen (2000) förespråkar, är förhållandet mellan gärningsmannen och samfundet, som jag återkommer till senare i kapitel 5.2.3.

⁹ SL 9:1 (31.1.2003/61) Tillämpningsområde

För brott som har begåtts i ett samfunds, en stiftelses eller någon annan juridisk persons verksamhet ska på yrkande av åklagaren dömas till samfundsbot, om en sådan påföljd föreskrivs för brottet i denna lag. (13.5.2011/441)

Bestämmelserna i detta kapitel tillämpas inte på brott som begåtts vid utövande av offentlig makt.

Den tredje omständigheten är brottet i sig. En samfundsbot kan dömas enbart för de brott som det uttryckligen har stadgats i strafflagen¹⁰. Enligt 1 § 2 moment *tillämpas samfundsboten inte på brott som begåtts vid utövande av offentlig makt*. Juridiska personer av offentligrättslig natur, som t.ex. staten, kommuner och församlingar, har inte generellt undantagits från samfundsbotens tillämpningsområde (Boucht & Frände, 2007). Det innebär att statliga verk kan dömas till samfundsbot för brott utförda inom dess verksamhet, men inte staten i sig.

5.2.2. Förutsättningar för straffansvar

I strafflagens 9 kapitel 2§¹¹ stadgas att samfundsbot döms, *om någon som hör till ett av dess lagstadgade organ, annars hör till dess ledning eller utövar faktisk beslutanderätt har varit delaktig i brottet, tillåtit att brottet har begåtts eller om i verksamheten inte har iakttagits den omsorg och försiktighet som krävs för att förebygga brottet*. Med lagstadgade organ avses t.ex. en förenings eller stiftelses styrelse, ansvarspersoner i personbolag, ett aktiebolags styrelse, verkställande direktör, revisor, kommunstyrelsen eller en nämnd i kommunen. En mycket exakt begränsning av samfundets ledning är svårt att göra, för att organisationer och deras interna fördelning av befogenheter kan organiseras på otaliga olika sätt. Enligt Jaatinen bör andra beslutsfattare, förutom de i lagstadgade organen, ha en stor självständig beslutanderätt för att de skall kunna anses höra till samfundets ledning (Jaatinen, 2000, s. 78).

Ledningens ansvar kan uppfyllas på två olika sätt, direkt inverkan av ledningen (uppsåtligt) eller indirekt inverkan, dvs. underlåtenhet i samfundet (vållande). Direkt inverkan av ledningen kan man anse uppfyllas i fall där en medlem i företagets ledning har varit delaktig i brottet, delaktigheten ses i en vid bemärkelse, också t.ex. anstiftare och medhjälpare. Samfundets straffansvar kan förverkligas även om ingen försiktighets- eller aktsamhetsskyldighet skulle ha brutits. (Lappi-Seppälä, 2000, s. 403) I fall där samfundets ledning är delaktig i brottet är det främst en tolkning av avsiktligt medgärningsmannaskap eller medhjälp till brott och övervägande av påföljden, ansvaret fördelas då ganska direkt utgående från kriterierna (Jaatinen, 2000, s. 67). En samfundsbot är speciellt befogad då

¹⁰ Brotsrubriceringarna förevisar jag i bilagorna i Figur 3: Brotsrubriceringar som omfattar den juridiska personens straffansvar (SL 1889/39)

¹¹ SL 9:2 (31.1.2003/61) Förutsättningar för straffansvar

En juridisk person döms till samfundsbot, om någon som hör till ett av dess lagstadgade organ eller annars hör till dess ledning eller utövar faktisk beslutanderätt inom den juridiska personen har varit delaktig i brottet eller tillåtit att brottet har begåtts eller om i den juridiska personens verksamhet inte har iakttagits den omsorg och försiktighet som krävs för att förebygga brottet.

Samfundsbot döms ut även om det inte kan utredas vem gärningsmannen är eller om gärningsmannen av någon annan anledning inte döms till straff. Samfundsbot döms dock inte ut för ett sådant målsägandebrott som målsäganden inte anmäler till åtal, om inte ett synnerligen viktigt allmänt intresse kräver att åtal väcks.

brottet grundar sig på den juridiska personens högsta lednings delaktighet (HE 95/1993, s. 41).

Den andra formen av direkt inverkan är de fall där ledningen har tillåtit brottet ske. Enligt Frände har samfundets ledning tillåtit brottet ske då den har varit medveten om gärningen men inte ingripit för att förhindra brottet och då man inte kan anpassa bestämmelser om delaktighet i brottet (Frände, 2005, s. 405). Ett samfund har en skyldighet att förebygga och hindra brott, m.a.o. om brottet inte hade kunnat förhindras förestår inte heller straffansvar (Semi, s. 195). Om brottet inte kunde ha förhindrats, är ledningens vetskap om brottet inte någon tillräcklig grund för samfundsansvar (HE 95/1993, s. 33).

Då ansvaret grundar sig på indirekt inverkan, förutsätts inte att en person i samfundets ledning har varit delaktig i eller tillåtit brottet. Ansvaret grundar sig då på att ledningen har agerat ovarsamt och inte har uppfyllt sin skyldighet att organisera samfundets verksamhet i enlighet med lagstiftningen (Lappi-Seppälä, 2000, s. 403). En förutsättning för straffansvar är att ett samband, åtminstone bidragande kausalitet, mellan underlåtenheten av samfundets skyldigheter och utförandet av brottet kan konstateras (Luhtanen, 2013, s. 39). Den juridiska personens underlåtenhet att uppfylla sina skyldigheter måste åtminstone märkbart ökat möjligheterna för utförandet av brottet (Jaatinen, 2000, s. 98). Straffansvaret utsträcker sig alltså inte till juridiska personer som har organiserat sin verksamhet och övervakning enligt de krav som kan förutsättas samt säkrat att de har gjort allt vad som kan förutsättas för att förebygga brott (Luhtanen, 2013, s. 39).

Enligt Jaatinen (2000) kan man överväga underlåtenheten genom att reda ut vems eller vilkas skyldighet det har varit att organisera samfundets verksamhet korrekt. I stora organisationer kan man inte förutsätta att den högsta ledningen är medveten om hela verksamheten så att brott inte utförs. Då kan man i övervägandet av underlåtenheten utgå från den personkrets som leder den lägre organisationens verksamhet, därför att de är i sådan position att de har ett skydds- och övervakningsansvar. Jaatinen (2000) konstaterar även att en underlåtenhet också kan vara att överlåta skydds- och övervakningsansvar åt en person som inte har tillräckliga personliga egenskaper eller resurser för att klara av uppgiften. En juridisk person kan inte heller befrias från straffansvar, ifall man inte har gett någon i uppgift att sköta organisationens skyldigheter (Jaatinen, 2000, s. 98).

Ifall brottet är sådant att gärningsmannen har överskridit sina befogenheter, beror den juridiska personens straffansvar på om gärningsmannens befogenheter och ansvar är tillräckligt noggrant definierade, om han har fått tillräcklig styrning och han har varit mål för ändamålsenlig övervakning (HE 95/1993, s. 36).

I strafflagens 9 kap 2§ stadgas även att *en samfundsbrot döms ut även om det inte kan utredas vem gärningsmannen är eller om gärningsmannen av någon annan anledning inte döms till straff*. En juridisk person kan dömas till straff i två olika fall även om ingen kan dömas till straff för brottet som är gjort i den juridiska personens verksamhet. Den första gruppen är fall, av s.k. anonym skyldighet, där man vet att en brottslig gärning har utförts men åtal inte kan väckas eller åtalet förkastas för att gärningsmannen inte har kunnat utredas (Boucht & Frände, 2007, s. 233). Den andra gruppen utgörs av de fall där gärningsmannen har kunnat utredas men man inte kan eller inte vill döma gärningsmannen till straff (Jaatinen, 2000, s. 82). I de fall där gärningsmannen inte har kunnat utredas måste ändå åklagaren kunna påvisa att en gärning eller underlåtenhet har skett, som enligt lag är straffbelagt, både för gärningsmannen och för den juridiska personen (HE 95/1993, s. 37).

Utredning av ett samfunds organisation och beslutanderätten inom samfundet kan vara mycket arbetsdrygt i förundersökningsskedet. Uppmärksamhet skall fästas på den verkliga beslutsgången inom samfundet vilket kan vara krävande speciellt då det är fråga om att samfundet har underlåtit att uppfylla sina skyldigheter t.ex. i arbetsskyddsfrågor. För att kunna påvisa samfundets organisation och beslutanderätten inom samfundet behövs, förutom personförhör, organisationsscheman, arbetsbeskrivningar, arbetsavtal och mötesprotokoll. Via personförhören kan man bestyrka eller omkullkasta den organisationskultur som beskrivs i samfundets dokumentation. Avsikten är att finna den verkliga organisationen och beslutsgången inom samfundet.

5.2.3. Förhållandet mellan gärningsmannen och den juridiska personen

I strafflagens 9 kapitel 3§¹² stadgas, att *ett brott anses begånget i en juridisk persons verksamhet, om gärningsmannen har handlat på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån*. Dessutom förutsätt att *gärningsmannen hör till den juridiska personens ledning, står i tjänste- eller arbetsförhållande till eller han har handlat på uppdrag av den juridiska personen*. Detta är en s.k. specialdelikt (propriedelikt), för vilken det är utmärkande att den egentliga gärningspersonen bara kan vara någon som har den ställning eller de egenskaper som förutsätts i lagen eller som uppfyller de övriga brottsbeskrivningsenliga villkoren (Tapani & Tolvanen, 2016). Endast den som har

¹² SL 9:3 (21.4.1995/743) Förhållandet mellan gärningsmannen och den juridiska personen

Ett brott anses begånget i en juridisk persons verksamhet, om gärningsmannen har handlat på den juridiska personens vägnar eller till dess förmån och han hör till den juridiska personens ledning eller står i tjänste- eller arbetsförhållande till denna eller han har handlat på uppdrag av en representant för den juridiska personen.

En juridisk person har inte rätt att få ersättning av gärningsmannen för en samfundsbrot som den betalt, om inte ersättningskyldigheten grundar sig på författningar om samfund eller stiftelser.

befogenhet att företräda samfundet eller rätt att använda beslutandemakt i samfundet kan verka på samfundets vägnar, medan den som verkar till samfundets förmån inte har formell befogenhet för sin gärning (Jaatinen, 2000, s. 86). Enligt Lappi-Seppälä (2000) är den juridiska personens ansvar oberoende av det personliga ansvaret. Den som verkar på samfundets vägnar eller till förmån för samfundet behöver inte ha en hög grad av formell position inom samfundet för att ansvaret skall förverkligas (Lappi-Seppälä, 2000). Gärningsmannen kan vara en arbetare inom organisationen men också en utomstående som agerar på uppdrag (HE 95/1993, s. 38). Jaatinen (2000) påpekar att den som verkar till förmån för samfundet tar vid gärningen tillfället i akt och samfundet får nytta av brottet. Dock är inte enbart gärningsmannens subjektiva vilja att verka till förmån för samfundet tillräcklig för straffansvar, utan man måste granska om gärningen var befogad utgående från verksamhetskulturen i organisationen (Jaatinen, 2000, s. 87). Jaatinen (2000) hävdar att om verksamhetskulturen uppmuntrar, förutsätter eller tillåter att personen utför brottet, kan gärningen vara utförd under omständigheter som orsakar straffansvar.

Enligt Luhtanen (2014) kan förhållandet mellan den juridiska personen och den som har verkat på samfundets vägnar eller till förmån för den juridiska personen uppställas på olika sätt (Luhtanen, 2013, s. 43). Det är fråga om likställande då gärningsmannen har utfört brottet som medlem i samfundets beslutsfattandeorgan eller en medlem i samfundets beslutsfattandeorgan har tillåtit brottet ske (Jaatinen, 2000, s. 25). Ett annat sätt där gärningsmannen kan anses ha verkat på samfundets vägnar eller till förmån för samfundets är de fall där gärningsmannen står i arbets- eller tjänsteförhållande till samfundet eller agerar på grund av uppdrag, s.k. principalansvar. Principalansvar innebär att en arbetsgivare har ett ansvar för hur arbetsledningen bedrivs i företaget och en arbetsgivare ansvarar för alla sina arbetstagare, oavsett vilken ställning arbetstagaren har i verksamheten (Lindén, s. 13). Brottet gärningsmannen har utfört i dessa fall har möjliggjorts av oaktsamhet och ovarsamhet i samfundets organisation, vilket kan framkomma via oändamålsenlig styrning, övervakning av arbetet eller annan underlåtenhet att uppfylla skyldigheter (Jaatinen, 2000, s. 26). Det krävs ändå en kausalitet mellan underlåtenheten och brottet (Luhtanen, 2013, s. 43). En person som har fått i uppdrag och som kan anses fått tillåtelse att utföra en brottslig gärning, kan också anses agerat för en juridisk person (HE 95/1993, s. 38). Enligt Luhtanen (2014) är anonym skuld den tredje formen, som är beskrivet i kapitlet 5.2.3. I det fallet kan man påvisa att ett brott har skett i samfundets verksamhet, gärningsmannen sannolikt hör till beslutsfattande organen eller i

samfundets tjänst men det ändå är omöjligt att med säkerhet utpeka den personen (Luhtanen, 2013, s. 43).

Från straffansvaret utesluts sådana gärningar som gärningsmannen har utfört helt självständigt oberoende av den juridiska personen, även om han har en ställning i den juridiska personen. En allmän förutsättning är att gärningsmannen har verkat i samförstånd med den juridiska personens intressen (HE 95/1993, s. 18). Det kan inte heller anses att en person agerat för eller till fördel för en juridisk person om gärningsmannen har agerat mot givna instruktioner och anvisningar, om efterföljandet av dessa har övervakats i en tillräcklig utsträckning, samt vid fall av sabotage (HE 95/1993, s. 38).

Arbets- och tjänsteförhållanden behandlas på likvärdiga sätt. Det har ingen betydelse om arbetsförhållandet är inom den offentliga eller den privata sektorn (HE 95/1993, s. 39).

I förundersökningskedet är det ofta rätt enkelt att påvisa att gärningsmannen har agerat för eller på samfundets vägnar. Anmärkningsvärt är ändå fall där den verkliga aktören i samfundet inte är antecknad i samfundets ledning eller i annan organisationsbeskrivning. Ofta är det då fråga om bulvan-arrangemang inom samfundet, vilket naturligtvis kräver uppmärksamhet i förundersökningskedet.

5.2.4. Domseftergift

I strafflagens 9 kap 4§ 2 momentet¹³ stadgas att *domstolen kan avstå från att döma en samfundsbot när det kan anses oskäligt med beaktande av, de övriga följder som brottet förorsakat den juridiska personen*. Dessutom skall beaktas åtgärder som samfundet har vidtagit *för att förhindra nya brott, för att förebygga eller undanröja verkningarna av brottet eller för att främja utredningen av underlåtelsen och brottet*. Märkbart är också att *om den juridiska personen är liten, den andel den dömda äger är stor eller den dömdes personliga ansvar för den juridiska personens förpliktelser är betydande* kan det finnas förutsättningar för domseftergift. De detaljerade motiveringarna, som skall tas speciellt i beaktande när man överväger förutsättningarna för samfundsbot, är till för att underlätta skyldigheten att motivera samfundsboten (Virolainen & Martikainen, 2010, s. 514).

¹³ SL 9:6 (31.1.2003/61) Domseftergift

... Domstolen kan även avstå från att döma ut samfundsbot när straffet skulle anses oskäligt med beaktande av

1) de övriga följder som brottet förorsakat den juridiska personen,

2) den juridiska personens åtgärder för att förhindra nya brott, för att förebygga eller undanröja verkningarna av brottet eller för att främja utredningen av underlåtelsen och brottet, eller

3) att någon som hör till ledningen för den juridiska personen döms till straff för brottet, om den juridiska personen är liten, den andel den dömda äger av den juridiska personen är stor eller den dömdes personliga ansvar för den juridiska personens förpliktelser är betydande.

Jaatinen (2000) hävdar att olika stora samfund inom olika affärsverksamhetssektorer inte kan bedömas på samma grunder, det kräver helhetsbedömning. Att förutsättningarna för att döma samfundsbot uppfylls med liten marginal, talar för att samfundsboten inte skall utdömas. (Jaatinen, 2000, s. 125 - 126) Likväl då en förutsättning uppträder starkt, talar det för att samfundsboten skall dömas, t.ex. ju grövre den juridiska personens underlåtenhet att uppfylla sina skyldigheter är, desto skäligare är det att döma samfundet till straff (HE 95/1993, s. 42).

Att samfundet frivilligt har skridit till åtgärder för att förebygga nya brott och för att återställa skadan i efterhand grundar sig på tanken att man förväntar sig ett visst förhållningssätt till verksamheten inom samfundet, som efter brottet visar på inställningen till efterföljande av lagen (Luhtanen, 2013, s. 51). Åtgärderna kan variera mycket stort.

Regelmässiga påföljder för brottet, t.ex. skadestånd och dålig publicitet skall inte ses som hinder för samfundsboten och övriga påföljder skall endast beaktas om de orsakar en exceptionellt strikt helhet (Jaatinen, 2000, s. 128).

Domstolens bedömning av brottet sker fritt oberoende av förundersökningen men i förundersökningsskedet måste ändå förutsättningarna för domseftergift beaktas. Polisens uppgift i förundersökningsskedet är främst att ta emot dokumentation om andra påföljder och åtgärderna man vidtagit samt tillägga informationen till förundersökningsskedet för att åklagaren och domstolen skall kunna ta det i beaktande. Den juridiska personens storlek och gärningsmannens andel i brottet kommer oftast fram i samband med annan bevisning i samband med fastställandet av förutsättningarna för samfundsbot och förhållandet mellan gärningsman och samfundet.

5.2.5. Grunder för fastställande av samfundsbot

I strafflagens 9 kap 6§ 3 moment¹⁴ stadgas att *vid bedömningen av den juridiska personens ekonomiska ställning beaktas dess storlek och soliditet, verksamhetens ekonomiska resultat samt övriga omständigheter*. I förundersökningsskedet skall den juridiska personens ekonomiska ställning tas i beaktande för att en lika stor samfundsbot drabbar små och ekonomiskt svaga samfund hårdare än stora och ekonomiskt starka. Bedömningen av samfundsbotens storlek är ofta invecklad, eftersom man bedömer både gärningen och

¹⁴ SL 9:6 3mom (21.4.1995/743) Grunder för fastställande av samfundsbot Vid bedömningen av den juridiska personens ekonomiska ställning beaktas dess storlek och soliditet, verksamhetens ekonomiska resultat samt övriga omständigheter som väsentligt påverkar bedömningen av den juridiska personens ekonomi.

Vid bedömningen av den juridiska personens ekonomiska ställning beaktas dess storlek och soliditet, verksamhetens ekonomiska resultat samt övriga omständigheter som väsentligt påverkar bedömningen av den juridiska personens ekonomi.

samfundets underlåtenhet (Jaatinen, 2000, s. 129). Därför har helhetsbedömningen av den juridiska personens ekonomiska ställning en stor betydelse för samfundsbotens storlek. Samfundsbotens summa kan inte beräknas på samma grunder som en dagsbot, som beräknas utgående från den dömdes betalningsförmåga vid tillfället då dagsboten döms, utan det kräver en längre tidperiod för att bedöma den juridiska personens ekonomiska ställning (Luhtanen, 2013, s. 49).

Dokumentation om den ekonomiska ställningen måste således tas fram i förundersökningen. Information kan finnas i boksluten men den mest aktuella informationen finns i bokföringen. Annan dokumentation som påvisar samfundets ekonomiska ställning är, t.ex. fullgöranderapporter, där en organisations verksamhet och ekonomi beskrivs samt hur den fullgör sina skyldigheter i anknytning till skatter och lagstadgade avgifter.

5.2.6. Avstående från straffyrkande

I strafflagens 9 kapitel 7§¹⁵ stadgas att åklagaren får *avstå från att yrka straff om är ringa, eller det brottet inte har lett till annan än ringa skada eller fara, och den juridiska personen frivilligt har vidtagit behövliga åtgärder för att förhindra nya brott*. I förundersökningsskedet är det viktigt att polisen är medveten om åklagarens möjligheter till åtalseftergift. Begränsning av förundersökning gällande samfundsbotens förutsättningar är möjligt enligt förundersökningslagens 3 kap 10§¹⁶ (Nummela, 2017). Begränsning kan då ske bl.a. på grund av kostnadsskäl eller om åklagaren skulle få avstå från att väcka åtal enligt strafflagens 9 kapitel 7§. Förundersökningsledaren har möjligheten att besluta att inte utföra eller lägga ned förundersökningen enligt förundersökningslagen 3 kapitel 9§¹⁷

¹⁵ SL 9:7 (31.1.2003/61) Avstående från straffyrkande

Åklagaren får avstå från att yrka straff för en juridisk person, om (13.5.2011/441)

1) den juridiska personens i 2 § 1 mom. avsedda underlåtenhet, eller den i nämnda lagrum avsedda andel i brottet som dess ledning eller den som utövar faktisk beslutanderätt inom den juridiska personen har, är ringa, eller

2) det brott som begåtts i den juridiska personens verksamhet inte har lett till annan än ringa skada eller fara, och den juridiska personen frivilligt har vidtagit behövliga åtgärder för att förhindra nya brott...

¹⁶ FöUL 3:10 Begränsning av förundersökningen

Åklagaren kan på framställning av undersökningsledaren besluta att förundersökning inte ska göras eller att förundersökningen ska läggas ned, om åklagaren med stöd av 1 kas. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse i lag skulle låta bli att väcka åtal och inget viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att åtal väcks.

Åklagaren kan på framställning av undersökningsledaren också besluta att förundersökningen ska läggas ned, om kostnaderna för en fortsatt undersökning skulle stå i klart missförhållande till arten av det ärende som utreds och den eventuella påföljd som är att vänta, eller om det på basis av redan vidtagna förundersökningsåtgärder är övervägande sannolikt att åklagaren skulle låta bli att väcka åtal på någon annan grund än den som nämns i 1 mom. För att förundersökningen ska kunna läggas ned förutsätts dessutom att inget viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att den ska fortsätta...

¹⁷ FöUL 3:9 När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned

eller föreslå åt åklagaren att förundersökningens skall begränsas på de allmänna förutsättningarna enligt förundersökningslagens 3 kapitel 10§ (Haavisto, 2017). Skäl att inte utföra eller lägga ner förundersökningen kan förestå om det inte förutses för brottet annat än böter och att brottet som helhet bedöms som obetydligt och målsägande inte har krav i ärendet.

Bedömningsgrunderna motsvarar grunderna för fastställande av samfundsbotens storlek, dvs. hur mycket man har avvikit från de verksamhetsmodellerna som man borde ha efterföljt. Avvikandet kan inte anses ringa om avvikelsen har fortsatt en längre tid eller ju högre i den juridiska personens ledning avvikelsen har skett. Den skada eller fara för skada som brottet har förorsakat skall bedömas utgående från brottsbeskrivningen. Ett centralt bedömningskriterium skall vara äventyrande eller kränkningen av det rättsgoda som skyddas med kriminaliseringen (Jaatinen, 2000, s. 124).

Vid bedömningen skall man, enligt Luhtanen, främst ta i beaktande hur mycket samfundets klandervärda verksamhet har avvikit från de verksamhetsmodeller som den borde ha följt. Avvikande verksamhet kan inte anses som ringa, om den har varat länge, den har skett på flera olika nivåer inom organisationen eller man kan påvisa att den har varit uppsåtlig och planlagd. Dessutom finns de allt mindre skäl att anse gärningen ringa, ju högre upp i organisationen den har skett. En ringa gärning kan vara t.ex. då gärningsmannens verksamhet har varit svår att övervaka eller brottet inte har kunnat förutspås samt ledningens andel kan anses ringa om den andel gärningsmannen har i samfundets ledning och samfundets verksamhet är liten jämfört med övrig ledning. (Luhtanen, 2013, s. 51)

En åklagare kan även avstå från att kräva dömandet av samfundsbot ifall förutsättningarna för domseftergift enligt 4§ 2 momentet uppfylls, domseftergiften torde då vara mera sannolik än en dömd samfundsbot. (HE 95/1993, s. 50-51)

6 Samfundsboten i förundersökningen

Det som utreds i förundersökningen fungerar som grund för åtalsprövningen, förundersökningen skall skapa förutsättningar för en centrerad behandling i domstolen (Launiala, 2012, s. 4). Avsikten med en förundersökning är att skaffa en utredning om den gärning som misstänks vara ett brott. I förundersökningen skaffar man och organiserar man den bevisföring som behövs i den kommande rättsprocessen (Helminen, et al., 2014, s. 322). Det är av stor betydelse för utförandet av en effektiv och ändamålsenlig

Om ett brott inte kan förutses medföra strängare straff än böter och brottet bedömt som en helhet ska anses vara uppenbart obetydligt, behöver förundersökning av brottet inte göras och får en förundersökning som redan har inletts läggas ned, om målsäganden inte har några anspråk i saken...

förundersökning, och för den fortsatta rättsprocessen, att polisen kan ta i beaktande utredandet av en juridisk persons straffansvar i ett tillräckligt tidigt skede. Det är dock inte möjligt att i alla fall finna en fysisk person som kan ställas till svars för gärningen och då är det av ännu större betydelse.

Utredning av förutsättningarna för och dömande av en samfundsbot är inte längre godtyckligt utan obligatorisk sedan strafflagen förändrades år 2003 (Helminen, et al., 2014, s. 329). Om utredandet av förutsättningarna för samfundsbot inte har tagits konsekvent i beaktande, behandlas fallen som enskilda fall, utan en på förhand definierad undersökningsprocess. Trenden har ändå varit att miljöbrotten och arbetsbrotten har ökat, vilket kräver att förutsättningarna för samfundsbot allt oftare är mål för förundersökningen, vilket har ökat behovet av samarbete mellan polisen och åklagarna.

6.1. Brottbeskrivningar som omfattar den juridiska personens straffansvar

Förutsättningen för att en domstol skall kunna utfärda en samfundsbot är att de allmänna förutsättningarna för samfundsbot uppfylls och att gärningen uppfyller en brottbeskrivning som är skriven i strafflagen, dvs. special lagstiftning som står helt och hållet utanför strafflagen inte kan anpassas (Luhtanen, 2013, s. 31). I de kapitel i strafflagen som innehåller brottbeskrivningar har man valt att införa en paragraf, som definierar de brottsrubriceringar som kan utgöra grund för utfärdandet av samfundsbot. Eftersom tillämpningsområdet för denna juridiska persons straffansvar förutsätter att gärningen har skett i den juridiska personens verksamhet av en person i dess lagstiftade organ, i dess ledning eller som utövar beslutsfattande kan förundersökningen oftast klassificeras som någon form av ekonomisk brottslighet.

Dömandet av samfundsbot skall i huvudsak inte påverka användningen av andra påföljder t.ex. skadestånd, näringsförbud. Behovet för samfundsbot har ansetts större på sådan ekonomisk brottslighet där lagstiftningen är löst definierad. Ändå har det inte ansetts ändamålsenligt att utesluta annan brottslighet. En av orsakerna till att begränsa användningsområdet av samfundsbot till vissa få och relativt grova brottstyper var att samfundsprocessen antagligen skulle kräva omfattande utredningar om händelser inom den juridiska personen och den juridiska personens ekonomiska ställning. (Luhtanen, 2013, s. 32)

Som jag tidigare har konstaterat kan den juridiska personens straffansvar anpassas på 23 olika brottstyper¹⁸ beskrivna i strafflagen. Brottstyperna innehåller flera enskilda brottsbeskrivningar och olika grovhetsgrader. I följande kapitel beskriver jag miljöbrotten och arbetsbrottens brottsbeskrivning.

6.1.1. Om miljöbrott

Enligt grundlagens 20§ bär var och en ansvar för naturen och dess mångfald samt för miljön och kulturarvet. Var och en har i enlighet med grundlagens 18§ rätt att skaffa sig sin försörjning genom arbete, yrke eller näring som han eller hon valt fritt. Ansvaret för miljön är i central roll för samfundets verksamhet, dvs. hur företagets avsikt och nytta förstås, samt hur dessa förhåller sig till ansvar för miljön och god förvaltning inom företaget (Kokko & Mähönen, 2015, s. 36). Näringsfriheten kan begränsas och beläggas med villkor i förhållande till andra grundrättigheter. De allmänt godtagna miljöskyddsprinciperna¹⁹ medför inte konkreta skyldigheter, men på basis av utformningen av miljölagstiftningen är de riktade åt samfund som idkar affärsverksamhet, vilket gör dem allmänt förpliktande (Kokko & Mähönen, 2015, s. 43). Grova avsiktliga miljöförstörelsebrott, s.k. ekoterrorism, är ännu ovanliga i Finland (Nissinen, 2003, s. 623).

Det rättsgoda som skyddas i miljöbrottslagstiftningen är olika miljövärden, som kännetecknas av samhällelig nytta (Nissinen, 2003, s. 622). Miljöstraffrättsligt ansvar anses vara en ultimata metod för att påverka samfundets avsevärt skadliga och lagvidriga verksamhet (Kokko & Mähönen, 2015, s. 60). Miljöbrottens brottsbeskrivningar är skrivna i strafflagens 48 kapitel, men man måste känna bestämmelserna i hela fältet för miljöretten för att kunna definiera brottsbeskrivningarna (Kuusiniemi, et al., 2004). Enligt Vanamo kan man inte reda ut miljöbrott enbart genom att tolka strafflagen. Brottsbeskrivningarna är s.k. blancolagstiftning, som är uppbyggd så att den hänvisar till annan lagstiftning, förordningar och bestämmelser på lägre nivå (Vanamo, 2006, s. 441). Bestämmelser på lägre nivå är t.ex. tillståndsbestämmelser i miljötillståndet som miljömyndigheten har utfärdat, tillsynsmyndighetens förbud att fortsätta verksamheten eller tillsynsmyndighetens föreläggande att fullgöra sina skyldigheter i enlighet med miljöskyddslagen.

Miljöbrotten sker ofta i anknytning till organiserad verksamhet som ekonomisk brottslighet och därmed en form av samfundsbrottslighet (Kuusiniemi, 2001, s. 3). Brottstypen var en av orsakerna till att man tog i bruk samfundsbotten. Samfundets straffansvar gällande

¹⁸ Brottsrubriceringarna förevisar jag i bilagorna i Figur 3: Brottsrubriceringar som omfattar den juridiska personens straffansvar (SL 1889/39)

¹⁹ I bilagorna förevisar Figur 11 De nationella miljöskyddsprinciperna

miljöbrott beskrivs i strafflagens 48 kapitlets 9§. Paragrafen omfattar alla brottsrubriceringar i kapitlet. Ett samfund kan dömas till samfundsbot för miljöbrott då en person i dess ledning, lagstaddade organ eller som annars utövar faktisk beslutanderätt har varit delaktig i ett brott, tillåtit brottet ske eller om tillräcklig varsamhet och försiktighet inte har följts i företagets verksamhet för att förhindra brottet. För samfundet innebär samfundsboten ett klander på grund av lagvidrig verksamhet, för att man inte har tagit korrekt ansvar för miljön (Kokko & Mähönen, 2015, s. 63). I många fall är ägaren till små eller mellanstora företag svarande för miljöbrott. Dömande av samfundsbot för samma brott riktas då i praktiken till samma person, vilket kan vara en motivering till domseftergift (Sahramäki & Kankaanranta, 2016, s. 15).

Det finns ingen enskild typ av miljöbrott, de är s.k. äventyrandebrott, som inte kräver att skadan har konkretiserats. Miljöbrotten kommer dock oftast fram genom någon form av miljöskada, t.ex. oljeläckage, olaglig avfallshantering eller förorening av vattendrag och gärningsmannakretsen omfattar ofta olika samfund. Bredden i miljöbrotten möjliggör mycket olika ansvarskonstruktioner (Nissinen, 2003, s. 624). Motiven för miljöbrott är ofta kopplade till ekonomisk nytta och ofta är det fråga om inbesparningar genom att t.ex. undvika avfallshanteringskostnader. Den preventiva effekten riktas främst mot de personer som avsiktligt eller genom vållande kan orsaka en olaglig gärning eller kunde vara passiva när en olaglig omständighet kunde förhindras (Kokko & Mähönen, 2015, s. 61).

De allmänna förutsättningarna för straffansvar förutsätter uppsåt eller vållande. Brott är enbart straffbara som uppsåtliga brott om inget annat nämns i brottsbeskrivningen. Kravet på uppsåt uppfylls då brottsbeskrivningen fullgörs och gärningsmannen har avsett att orsaka följden eller gärningsmannen inte har strävat till att orsaka följden men han har med säkerhet insett följden på grund av hans gärning. Alternativt uppfylls uppsåtligheten då gärningsmannen inte har avsett att orsaka följden eller kunnat anse följden säker, utan han har insett att följden är ett sannolikt resultat av hans handlande. Uppsåtet måste täcka hela brottsbeskrivningen. Gällande miljöbrotten måste uppsåtet också täcka den del av brottsbeskrivningen som specificeras i miljölagstiftningen (Pirjetanniemi, 2001, s. 57).

Med vållande inom miljöbrottsligheten avses underlåtenhet eller oaktsamhet i verksamheten. Den objektiva sidan av vållande kan bedömas via detaljerade bestämmelser om aktsamhet i miljölagstiftningen. Dessa aktsamhetsskyldigheter preciseras ytterligare i tillståndsbestämmelserna. (Pirjetanniemi, 2001, s. 63). Pirjetanniemi (2001) hävdar att ifall bestämmelser inte finns eller dess information inte är tillräcklig kan man tolka aktsamhetsskyldigheten genom att överväga verksamhetens nytta och skada, som är

intressebedömning. Det innebär att ju nödvändigare verksamheten är, desto större risker får man ta, men på bedömningen inverkar också det rättsliga som är hotat på grund av verksamheten.

Gärningsmannens subjektiva oaktsamhet kan vara medveten eller omedveten. Gärningsmannen måste känna till att hans gärning är lagstridig eller märkbart underlåtit att ta i beaktande eller utreda omständigheterna (Ekroos, et al., 2010, s. 650). Vid medveten oaktsamhet utför gärningsmannen handlingen fastän han är medveten om att det kan leda till en förbjuden följd (Boucht & Frände, 2007, s. 130). Han skulle ha haft både kunskap och möjlighet att agera aktsamt (Pirjetanniemi, 2001, s. 63). Då gärningsmannens subjektiva oaktsamhet är omedveten har han inte insett eller ens tänkt på att följden är möjlig. För att gärningsmannen skall kunna anses skyldig för något som han inte har varit medveten om, måste man kunna veta vad han borde ha gjort för att bli medveten om risken (Pirjetanniemi, 2001, s. 63). Gärningen eller underlåtenheten är dock inte tillräcklig för straffansvar, utan det förutsätts att gärningsmannen skulle ha kunnat reda ut vilka följderna kan vara på förhand (Kokko & Mähönen, 2015, s. 63)

Oaktsamhet kan vara grov då aktsamhetskyldigheten är märkbar, vilket i miljöbrotten kan bedömas utgående från miljölagstiftningen. Bedömningen av en märkbar aktsamhetskyldighet kan basera sig på ett i lagen specifikt nämnt förbud mot förorening, t.ex. förorening av grundvatten²⁰, hur farlig verksamheten är, på de rättsliga som hotas på grund av verksamheten samt hur sannolik följden är (Pirjetanniemi, 2001, s. 65). Grovhetsbedömningen görs ändå utgående från en helhetsbedömning.

Enligt Kokko och Mähönen förutsätter ett miljöbrott en gärning eller underlåtenhet som objektivt sett framträder som märkbart skadlig inverkan på miljön eller människornas hälsa och säkerhet. En grundform av miljöbrotten är miljöförstöring, som är löst formulerad och omfattar aktiv verksamhet och underlåtenhet. Bestraffningsbara är olika typer av uppsåtlig eller grovt oaktsam verksamhet, som är *ägnad att förorena miljön, orsaka andra motsvarande skadliga förändringar i miljön, skräpa ned miljön eller förorsaka fara för hälsan*²¹. Straffbarheten förutsätter att någon av brottsbeskrivningarna uppfylls och

²⁰ Enligt Miljöskyddslagen (527/2014) 17§

²¹ SL 48:1 (630/2017) Miljöförstöring

Den som uppsåtligt eller av grov oaktsamhet

1) i miljön för eller släpper ut eller lämnar ett föremål eller ämne, strålning eller något annat sådant i strid med lag eller bestämmelser som utfärdats med stöd av lag, eller i strid med föreskrifter eller i strid med beslut i enskilda fall, eller utan sådant tillstånd som lagen förutsätter, eller i strid med tillståndsvillkor,

2) framställer, överlåter, transporterar, använder, behandlar eller förvarar ett ämne, ett preparat, en blandning, en produkt eller ett föremål eller använder en anordning i strid med...

gärningen bryter mot en specifik norm i speciallagstiftningen. För miljöförstörelse kan den dömas som avsiktligt eller av grov ovarsamhet för, släpper ut eller lämnar ämnen, strålning eller annat i miljön som är förbjudet i lag eller andra bestämmelser eller utan förutsatt tillstånd eller emot tillståndets villkor (Ekroos, et al., 2010, s. 647). Omvänt kan man säga att verksamhet, som är med tillstånd godkänt eller inom ramen för tillståndets villkor, är lagenlig, även om verksamheten förorsakar miljöförstöring (Kuusiniemi, 2001, s. 2).

Den kvalificerade formen av miljöförstörelse är grov miljöförstörelse. För grov miljöförstöring kan gärningsmannen dömas om den orsakade skadan är synnerligen stor i avseende av långvarighet, omfattning eller andra omständigheter, avsevärd ekonomisk vinning har eftersträvat eller brottet har begåtts särskilt planmässigt. Dessutom förutsätts att helhetsbedömningen är grov.

Den lindrigare formen är miljöförseelse, som kan komma ifråga ifall gärningen bedöms som ringa, på grund av att den fara eller skada som har vållats är mindre betydande. Miljöförseelse omfattar även förseelser gällande speciallagstiftning t.ex. i miljöskyddslagen och sjötrafiklagen.

Miljöförstöring av oaktsamhet har en avvikande brottsbeskrivning eftersom den förutsätter att gärningen har gjorts av oaktsamhet, men skadan eller faran som vållas miljön eller hälsan är synnerligen stor med beaktande av den orsakade eller hotande skadans långvarighet, omfattning och andra omständigheter. Strafflagens 48 kapitel omfattar även naturskyddsbrott och byggnadsskyddsbrott.

6.1.2. Miljöbrotten i praktiken

Det finns med andra ord inget typiskt miljöbrott. I detta kapitel presenterar jag miljöbrott i praktiken via några förundersökningsprotokoll. I dessa fall har förutsättningarna för samfundsbot utretts.

Förundersökningen 8060/R/32186/12 gällde ett bolag, som tillverkade bl.a. isoleringsmaterial och andra produkter för byggbranschen. Förundersökningen grundade sig på miljömyndigheternas undersökningsbegäran. I fallet misstänkte man att man hade gjort sig skyldig till miljöförstörelse enligt strafflagens 48 kapitel 1§, genom att i bolagets verksamhet avsiktligt eller av grov oaktsamhet hade förvarat och förstört avfall²² som uppkommit ur tillverkningsprocessen av isoleringsmaterial i strid med begränsningarna i

så att gärningen är ägnad att förorena miljön, orsaka andra motsvarande skadliga förändringar i miljön, skräpa ned miljön eller förorsaka fara för hälsan, ska för *miljöförstöring* dömas till böter eller fängelse i högst två år...

²² Enligt Miljöskyddslagen (86/2000) 43§, 45§, Miljöskyddsförordningen (169/2000) 19§ och Avfallslagen (1072/1993) 6§

det miljötillstånd²³ som hade beviljats för verksamheten 2009. Man misstänkte även att man i bolaget hade förvarat farligt avfall och att man i bolagets verksamhet hade överskridit begränsningarna i miljötillståndet för verksamheten samt att bolaget hade underlåtit rapporteringen till NTM-Centralen enligt kraven i miljötillståndet. Gärningarna misstänktes ha orsakat förorening av miljön.

I förundersökningen hade man utfört ett flertal undersökningar och begärt utlåtande av bl.a. VTT och Tukes. När man undersökte miljöeffekterna kunde man konstatera att till följd av bolagets verksamhet var t.ex. borrhållningen giftigt hög på det område man hade tagit prover och man kunde konstatera kraftiga skador på trädbeståndet. I förundersökningen gjordes utförliga förhör för att utreda händelserna och ansvarsförhållandena inom bolaget. Den verkställande direktören var entydigt den person som hade använt verklig beslutande makt i bolaget. Således kunde man konstatera att brottet hade skett i bolagets verksamhet och ledningen hade varit delaktig i brottet som gärningsman. I förundersökningsskedet hörde man verkställande direktören som bolagets representant i fråga om förutsättningarna för samfundsbot, vilka han bestred. Fastän händelserna och ansvarsfördelningen är utförligt utredd finns i förundersökningsprotokollet dock ingen dokumentering om bolagets ekonomiska ställning och ingen utredning om de åtgärder som bolaget har vidtagit för att förebygga nya brott eller för att återställa den orsakade skadan på miljön, vilket borde utredas för att åklagaren skall kunna föra fram ett krav på samfundsbot.

Ett annat exempel på miljöbrott som återkommande uppträder är förundersökningen 5560/R/14470/14. I fallet misstänkte man att gärningsmannen hade gjort sig skyldig till miljöförstörelse enligt strafflagens 48 kapitel 1 §, genom att i bolagets verksamhet avsiktligt eller av grov oaktsamhet hantera och förvara kemikalier samt farligt avfall så att det hade förorsakat förorening av miljön. Kommunens miljöskyddsmyndighet bad i sin undersökningsbegäran polisen att undersöka om man på en fastighet i bolagets verksamhet brutit mot förbudet mot att förorena jordmånen²⁴, skyldigheter enligt miljötillståndet²⁵, bestämmelser om avfallsbehandling²⁶ och bestämmelser om avsättande av muddringssediment²⁷.

Man misstänkte att man i bolagets verksamhet hade avsatt muddringssediment och avfall, samt förvarat bl.a. båtar och andra vattenfarkoster, så att det var ämnat att orsaka

²³ Miljötillståndet var beviljat enligt Miljöskyddslagen (86/2000) 28§

²⁴ Enligt Miljöskyddslagen (86/2000) 7§

²⁵ Enligt Miljöskyddslagen (86/2000) 28§ och Miljöskyddsförordningen (169/2000) 1§

²⁶ Enligt Avfallslagen (646/2011) 29§, 119–122§ och Porvoon kaupungin jätehuoltomääräysten jätteiden peittoja koskeva säännös 2 - 5§)

²⁷ Enligt Vattenlagen (587/2011) 2 kap 6§ och 15§, 3 kap 3§

förorening av miljön. Bolaget hade ett miljötillstånd för sin verksamhet, vilket var föråldrat och gällde enbart en del av verksamheten. I förundersökningen har man kunnat konstatera att det fanns skäl att misstänka den verkställande direktören för brottet samt att han var den som de facto ansvarade för verksamheten. Således var företagets ledning delaktig i brottet och det hade skett i företagets verksamhet. Den verkställande direktören kan anses ha varit medveten om gärningens lagstridighet, eftersom miljömyndigheten hade gjort upprepade inspektioner på området och uppmanat bolaget att vidta åtgärder för att förhindra miljöskador. Ur boksluten kunde konstateras att bolaget var rätt litet med en personal på 3 – 6 personer och en omsättning på ca 0,5M€ under de fyra senaste verksamhetsåren. Fastän händelserna, ansvarsförhållanden och bolagets ekonomi hade utretts hade utredningen av förutsättningarna för samfundsbot inte tagits i beaktande i ett tidigt skede av förundersökningen. Förhör med den verkställande direktören om förutsättningarna för samfundsbot hade utförts först i samband med att förundersökningsprotokollet har upprättats.

Det är ändå inte enbart små och mellanstora företag som gör sig skyldiga till miljöbrott, vilket förundersökningen 8060/R/21027/12 påvisar. Förundersökningen gällde ett stort nationellt bolag som har en omsättning på 220 – 300 M€, gjorde en vinst på 2 – 3 % av omsättningen och hade en personal på över 800 arbetare. Undersökningsbegäran till polisen hade gjorts av NTM-Centralen, som hade utrett bolagets förrådsmängder efter att en närliggande granne hade kontaktat NTM-Centralen. Brottsmisstanken, att man i bolagets verksamhet hade gjort sig skyldig till miljöförstörelse enligt strafflagens 48 kapitel 1§ genom att avsiktligt eller av grov oaktsamhet ha orsakat fara för miljön, riktade sig mot en liten del av bolagets verksamhet. Man misstänkte att bolaget hade överskridit begränsningarna i miljötillståndet, gällande verksamhet som bestod av krossandet av betong-, tegel- och asfaltsavfalls samt sten i en krossanläggning. Miljötillståndet begränsade bolagets verksamhet till förvaring av maximalt 60 000 ton obehandlat och behandlat material åt gången²⁸. Bolaget hade i sitt svar till NTM-Centralen medgett att förrådsmängderna stundvis hade överskridit begränsningen i miljötillståndet, men bolaget ansåg inte att det hade orsakat fara för miljön. Man misstänkte att överskridandet av miljötillståndet hade lett till en orättmätig nytta på ca 14 M€ under fyra års tid. Det misstänkta brottet hade entydigt skett i bolagets verksamhet och att de misstänkta hade verkat till företagets fördel. Fördelningen av ansvar inom bolaget krävde större utredningar av förvaltningen i bolaget. Ansvaret inom bolaget kunde via

²⁸ Enligt Miljöskyddslagen (86/2000) 43§, 45§

personförhör härledas till bolagets ledningsgrupp och det visade sig att ledningsgruppen återkommande hade behandlat verksamheten som brottsmisstanken gällde. Bolagets ledning hade således varit medveten om brottet och tillåtit brottet ske i bolagets verksamhet. Bolagets verkställande direktör, som inte var personligen misstänkt, förhördes i förundersökningsskedet som representant för bolaget, angående förutsättningarna för samfundsbot.

I förundersökningen 8120/R/25583/13 Li1 utreddes förutsättningarna för samfundsbot efter åklagarens tilläggsutredningsbegäran. Bakgrunden i fallet är en misstanke om miljöförstörelse enligt strafflagen 48 kapitel 1§ i bolagets verksamhet. Misstanken var att bolaget hade brutit mot begränsningarna i miljötillståndet för verksamheten. Den verkställande direktören, som var personligen misstänkt till brottet, förhördes som representant för bolaget. I tilläggsutredningen har ansvarsförhållandena utretts. Via vittnesförhör har påvisats att den verkställande direktören hade varit medveten om de inspektioner miljömyndigheterna hade utfört tidigare i bolagets verksamhet. Den verkställande direktören ansvarade för uppfyllande av kraven i miljötillståndet. Bolagets ekonomiska ställning har påvisats med hjälp av bokslutsrapporter, ur vilka man kan konstatera att bolaget har haft en omsättning på 13 – 15 M€, en personal på 30 – 70 arbetare och verksamheten har varit lönsamt under de senaste verksamhetsåren. Dessutom har man utrett inverkan på bolagets verksamhet av en eventuell samfundsbot och även de åtgärder och investeringar som bolaget hade vidtagit för att förebygga brott i den fortsatta verksamheten.

6.1.3. Om arbetsbrott

I strafflagens 47 kapitel beskrivs arbetsbrotten. Det juridiska straffansvaret omfattar två brottsrubriceringar, arbetarskyddsbrott och ockerliknande diskriminering i arbetslivet.

Arbetsbrott klassificeras som specialbrott, eftersom enbart personer i en speciell ställning kan göra sig skyldig till det (Auvinen, 2014, s. 34). Endast en arbetsgivare, en privat person som verkar som arbetsgivare, företrädare för arbetsgivaren eller en annan person specifikt nämnd i lagen kan dömas för arbetarskyddsbrott (Hietala, et al., 2017, s. 107).

Brottsbeskrivningen av arbetarskyddsbrott i strafflagens 47 kapitel 1§ är tudelad, varav den första delen innehåller en blanco-beskrivning på brytande av arbetsskyddsbestämmelserna som stadgar att det är straffbart att *bryta mot arbetarskyddsföreskrifter*. Den andra delen uttrycker vissa underlåtenheter som påverkar arbetssäkerheten (Salonheimo, 2016, s. 188), som att *förorsaka brister och missförhållanden som strider mot*

arbetarskyddsföreskrifterna eller möjliggöra att ett sådant tillstånd fortgår genom att försumma övervakningen av att arbetarskyddsföreskrifterna iakttas i arbete och att underlåta att dra försorg om de ekonomiska, organisatoriska eller övriga förutsättningarna för arbetarskyddet. Arbetarskyddsbestämmelserna grundas främst på arbetarskyddslagen.

Straffbarheten förutsätter uppsåt eller vållande av oaktsamhet och i bedömning av vållande bör beaktas att det inte krävs att oaktsamheten är grov. De allmänna förutsättningarna för uppsåt och vållande har jag beskrivit tidigare i kapitel 6.1.1. Arbetsgivarens eller förmannens underlåtenheter i övervakningen av arbetarna och brister i anvisningarna anses vara sådant förfarande som uppfyller definitionen för vållande (Hietala, et al., 2017, s. 32). Vållande är lätt att konstatera då handlingsskyldigheten är definierad i någon detaljerad bestämmelse. Om skyldigheten är löst formulerad, jämförs personens agerande med hur en god, aktsam och yrkeskunnig person skulle ha gjort i motsvarande situation. Bedömningen blir då ofta svår på grund av bedömarens subjektiva åsikt (Hietala, et al., 2017, s. 32).

Det krävs inte att brottet mot arbetsskyddsbestämmelserna eller bristen i arbets säkerheten orsakar konkret fara, för i praktiken grundar sig ändå åtalen för arbetsbrott på olyckor där fara eller skada har orsakats (Auvinen, 2014, s. 34).

Arbetsgivaren är oftast ett privat- eller offentligt samfund som har anställt arbetskraft, arbetstagare. Med en arbetsgivare avses en sådan person som står i arbets- eller tjänsteförhållande, utför arbete eller använder den faktiska beslutanderätt som hör till arbetsgivaren. Det vanliga är att ansvaret för arbetsskyddet är hos förmannen som leder och övervakar arbetet. Det är hans uppgift att följa upp efterföljandet av arbetsskyddsskyldigheterna. Ansvaret fördelas till de förmän som har getts arbetsgivarens rätt att i verkligheten leda eller övervaka arbetet, allt från verkställande direktören till alla andra förmansnivåer (Hietala, et al., 2017, s. 109). Ansvaret förflyttas nedåt i organisationen när förmännen delegerar uppgifter, exempelvis skyldigheter och beslutanderätt. En central bedömningsgrund är uppgiftens innehåll och i vilken position i förmanskedjan arbetsgivarens representant fungerar (Äimälä & Kärkkäinen, 2017, s. 114). Arbetsgivarens uppgift är att utnämna förmännen, för att arbetsgivaren skall uppfylla sin övervakningsskyldighet.

I den juridiska litteraturen har arbetsgivarens roll uppdelats i tre delar: tekniskt ansvar, ansvar för inläring och övervakningsansvar (Hietala, et al., 2017, s. 129). Arbetsgivaren skall fortgående iakttå arbetsomgivningen, arbetsgemenskapen och arbetsmetoderna (Ala-Mikkula, 2016, s. 16). Ansvaret för ändamålsenlig organisering av arbets säkerheten kan

delvis delegeras, men i praktiken grundar sig underlåtenhet att uppfylla arbetskyddsskyldigheterna ändå på att företagets ledning inte har betonat arbetssäkerheten tillräckligt (Huusko, 2002, s. 11).

För att den juridiska personens rättssansvar skall kunna anpassas förutsätts att en person i företagets ledning är delaktig i brottet, tillåtit brottet ske eller att man i samfundets verksamhet inte har iakttagit tillräcklig noggrannhet för att förhindra arbetarskyddsbrottet. I praktiken har man, för att anpassa samfundsansvaret, koncentrerat sig på ledningens bidrag till brottet, men en minst lika viktig motivering är underlåtenhet (Salonheimo, 2016, s. 205). Enligt Salonheimo har den juridiska personens verksamhet och övervakning då inte organiserats så att sakliga förutsättningar för arbetssäkerheten inte har funnits, vilket har gjort brottet möjligt. Systematiken med samfundsansvaret är tänkt att komplettera det personliga ansvaret, och det gör det inte alls onödigt att reda ut organisationens interna ansvarsförhållanden (Salonheimo, 2016, s. 205).

Ockerliknande diskriminering i arbetslivet är den kvalificerade formen av diskriminering i arbetslivet. Straffbarheten är kopplad till följande diskrimineringsgrunder: *ras, nationellt eller etniskt ursprung, medborgarskap, hudfärg, språk, kön, ålder, familjeförhållanden, sexuell inriktning, genetiskt arv, funktionsnedsättning, hälsotillstånd, religion, samhällseliga åsikter, politisk eller facklig verksamhet eller någon annan därmed jämförbar omständighet*. Diskrimineringsgrunderna är de samma som strafflagens allmänna bestämmelser om diskriminering, som på ett eller annat sätt är utanför arbetstagarens egna påverkningsmöjligheter (Leppänen, 2015, s. 193). Det är fråga om ockerliknande diskriminering om arbetssökande eller arbetstagaren *försätts i en märkbart ofördelaktig ställning genom att arbetssökandens eller arbetstagarens ekonomiska trångmål eller annars trängda läge, beroende ställning, oförstånd, lättsinne eller okunnighet utnyttjas*.

För ockerliknande diskriminering i arbetslivet kan arbetsgivaren eller den representant för arbetsgivaren dömas, vars uppgift det var att försäkra att man inte bryter mot förbudet (Äimälä & Kärkkäinen, 2017, s. 125). Förbudet mot diskriminering sträcker sig allt från arbetsplatsannonsering till slutet av arbetsförhållandet. Den ofördelaktiga ställningen kan framträda som märkbart lägre lön eller osakliga arbetstider (Koskinen, et al., 2008, s. 240). Olika bemötande kan ur brottsbeskrivningens synvinkel vara motiverat på grund av speciellt vägande godtagbara orsaker (Äimälä & Kärkkäinen, 2017, s. 125). Arbetsgivarens eller hans representants förfarande blir diskriminerande då han eller hon försätter en arbetssökande eller en arbetstagare i ofördelaktig ställning, utan tungt vägande godtagbar

orsak, som enligt lagens förarbeten skall vara på ett eller annat sätt kopplade till arbetet (Leppänen, 2015, s. 193). Avsikten med bestämmelserna om ockerliknande diskriminering i arbetslivet var att trygga utländska arbetssökandes och arbetstagares ställning (Koskinen, et al., 2008, s. 240).

6.1.4. Arbetsbrotten i praktiken

I detta kapitel presenterar jag några arbetsbrott i praktiken via förundersökningsprotokollen. Jag har valt sådana förundersökningar som innehåller utredande av förutsättningarna för samfundsbrot.

Ett typiskt fall av arbetsbrott är förundersökningen 5590/R/32942/16. Förundersökningen grundade sig på Regionförvaltningsverkets undersökningsbegäran, som var en följd av en arbetsskyddsinspektion utförd efter en olycka på arbetsplatsen. En arbetare hade utfört sliparbete på ett objekt i en svarv. Under arbetet hade slipbandet fastnat och dragit med arbetarens hand runt objektet, som arbetaren höll på att bearbeta. Olyckan orsakade arbetaren ett flertal benbrott, krosskador och funktionsnedsättningar i handen. I arbetsskyddsinspektionen hade man kunnat konstatera att arbetaren vid händelsen hade använt en farlig arbetsmetod²⁹ med en maskin som inte var lämpad för arbetet, dessutom saknade maskinen ändamålsenliga skydd och den saknade inställningsmöjligheter för att kunna användas tryggt och ergonomiskt³⁰. Arbetsgivaren hade satt maskinen i användningsförbud efter olyckan. I arbetsskyddsinspektionsprotokollet konstateras även att arbetaren inte kände maskinens funktion och den använda farliga arbetsmetoden tillräckligt bra. Arbetarens handledare kände inte heller maskinens funktion tillräckligt bra. På arbetsplatsen fanns således uppenbara brister i inläring och styrning av trygga arbetsmetoder³¹. Arbetsskyddsinspektören konstaterar att bolaget arbetsskydd inte var ändamålsenligt organiserat och bolaget linjeorganisation ansvarade för att verksamheten inte uppfyllde kraven i arbetsskyddslagen. I förundersökningen har man utrett bolagets linjeorganisation, arbetsskydd, handledning och omständigheter som kan ha påverkat händelsen. Dessutom hade bolaget underlåtit att anmäla arbetsolyckan till arbetsskyddsmyndigheten enligt bestämmelser i lag³².

Man misstänkte således att ett arbetarskyddsbrott enligt strafflagens 47 kapitel 1§ hade skett i bolagets verksamhet. Brottsmisstanken och delaktigheten av bolagets ledning i

²⁹ Enligt Arbetarskyddslagen (738/2002) 41§ och Statsrådets förordning om säker användning och besiktning av arbetsutrustning (403/2008) 2§, 4§, 5§ 6§

³⁰ Enligt Arbetarskyddslagen (738/2002)8§, 10§, 24§

³¹ Enligt Arbetarskyddslagen (738/2002)14§

³² Enligt Lag om tillsynen över arbetarskyddet och om arbetarskyddssamarbete på arbetsplatsen (44/2006) 46§, 51§

brottet grundade sig således på underlåtenhet att organisera bolagets verksamhet enligt arbetsskyddslagens krav på en trygg arbetsplats samt inläring och styrning av ändamålsenliga arbetsmetoder, dvs. man hade underlåtit att förebygga brottet. Kännetecknande är att arbetsskyddsmyndigheten i sin undersökningsbegäran nämner att förutsättningarna för samfundsbot skall utredas. Bolagets verkställande direktör har förhörts som misstänkt och om förutsättningarna för samfundsbot. I förhöret har tagits i beaktande, förutom händelseförloppet, bolagets ekonomiska ställning och de åtgärder bolaget har skridit till för att förebygga nya brott. Dessutom har en kriminalinspektör upprättat en separat bilaga om bolagets ekonomiska ställning.

Ett annat fall som till händelseförloppet är mycket likt förundersökningen 5590/R/32942/16 är förundersökningen 5710/R/30295/15. Undersökningsbegäran var gjord av Regionförvaltningsverket efter en arbetsskyddsinspektion efter en olycka där arbetarens hand hade fastnat i en maskin på grund av en farlig arbetsmetod. Man misstänkte således att ett arbetarskyddsbrott enligt strafflagens 47 kapitel 1§ hade skett i bolagets verksamhet. Fallet skiljer sig från det tidigare nämnda för att man i förundersökningen har kunnat konstatera att bolaget hade förnyat maskinen i fråga efter en riskbedömning utförd på arbetsplatsen några år tidigare och efter olyckan hade bolaget skaffat en tilläggsanordning, som ersätter den farliga arbetsmetoden³³. Bolaget hade således organiserat arbetsskyddet ändamålsenligt och skridit till åtgärder för att förhindra nya brott. Bolaget hade ändå tillåtit den farliga arbetsmetoden, som specifikt är förbjuden i en standard³⁴ som styr användningen av maskinen. I förundersökningen har man förhört verkställande direktören mycket kort om förutsättningarna för samfundsbot. Tyngdpunkten i förhöret har varit på organiserandet av linjeorganisationen, arbetsskyddet samt inläring och styrning av arbetet och arbetsmetoderna. Bolagets ledning kan misstänkas vara delaktig i brottet, eftersom hela linjeorganisationen, allt från närmaste förman, underhållschefen och den verkställande direktören är misstänkta för brottet. I arbetsskyddsmyndighetens utlåtande konstateras att bolaget hade organiserat sin verksamhet ändamålsenligt, men bolaget hade underlåtit att anteckna den förbjudna arbetsmetoden i maskinens bruksanvisning³⁵ och sin skyldighet att reda ut den standard som förbjöd den farliga arbetsmetoden, som i detta fall ledde till skadan. Underlåtenheten att ta reda på den standard som förbjuder den farliga arbetsmetoden har påvisats genom personförhören. De förhörda har konsekvent berättat att ingen sådan standard begränsar

³³ Enligt Statsrådets förordning om säker användning och besiktning av arbetsutrustning (403/2008) 4§, 6§

³⁴ SFS-EN-ISO 23125 Metallintyöstökoneiden turvallisuus, Sorvit

³⁵ Enligt Arbetarskyddslagen (738/2002) 41§ och Statsrådets förordning om säker användning och besiktning av arbetsutrustning (403/2008) 3§

arbetsmetoden. Bolagets ekonomiska ställning kan inte anses utrett, enbart två års bokslut har bifogats till förundersökningsprotokollet.

Ett annat typfall av arbetsbrott är förundersökningen 5560/R/38212/15. Förundersökningen utfördes efter en arbetsolycka där en arbetare hade fallit ca 5,5 meter efter att arbetsplatån hade gett vika i samband med ett installationsarbete på en byggsplats. Arbetaren åsamkades benbrott på båda benen. Arbetskyddsmyndigheten hade utfört en inspektion av arbetsplatsen efter olyckan, men ur rapporten framgår att arbetsgivaren inte hade organiserat handledning och arbetsledning på ett ändamålsenligt sätt³⁶. Man misstänkte således att ett arbetarskyddsbrott enligt strafflagens 47 kapitel 1§ hade skett i bolagets verksamhet. Bolaget hade underlåtit att organisera arbetsskyddet på arbetsplatsen. Arbetarna använde inte säkerhetslinor, ändamålsenliga arbetsplatån och räcken fanns inte tillgängliga³⁷, som skulle kunna förhindra olyckan och bolaget hade inte upprättat en plan³⁸ på hur arbetet kunde utföras tryggt. I förundersökningen har man kunnat utreda att bolaget var litet med 4 – 5 arbetare, bolagets omsättning var ca 350 000€ och ekonomiska ställning rätt svag, utgående från till förundersökningsprotokollet bifogade uppgifter från skatteverket. Verkställande direktören för bolaget var också arbetsledare och ansvarig för verksamheten. Således kunde man konstatera att bolaget ledning på så sätt hade tillåtit brottet ske i bolagets verksamhet. Verkställande direktören hade i förhöret medgett att man alltid hade utfört arbetet med samma metod på grund av kostnadsskäl och för att en säkrare arbetsmetod hade varit svårare att utföra. Kännetecknande var att arbetskyddsmyndigheten specifikt hade lyft fram utredande av förutsättningarna för samfundsbot, och i undersökningsbegäran hade arbetskyddsinspektören t.o.m. gjort färdiga frågor om vad som skulle utredas i förundersökningen.

6.2. Fördelning av ansvar

I strafflagen finns ingen allmän klausul om fördelning av ansvar. Brottsbeskrivningarna är allmänt skrivna så att gärningsmannen är en person, fastän brotten normalt är en följd av flera personers samverkan. I de fallen är man tvungen att avgöra hur det straffrättsliga ansvaret skall fördelas mellan de delaktiga. Då man överväger fördelning av ansvar förutsätts att man uppfattar den normativa omgivningen som inverkar på verksamheten. Dessutom skall tas i beaktande personens position, uppgift, befogenhet, kompetens och

³⁶ Enligt Statsrådets förordning om säkerheten vid byggarbeten (205/2009) 44§

³⁷ Enligt Arbetarskyddslagen (738/2002) 32§ och Statsrådets förordning om säkerheten vid byggarbeten (205/2009) 28§, 30§, 39§

³⁸ Enligt Statsrådets förordning om säkerheten vid byggarbeten (205/2009) 36§, 37§

hans delaktighet i uppkomsten eller fortgåendet av den lagstridiga situationen (Tapani & Tolvanen, 2013, s. 457).

Det centrala som skall utredas är de interna arrangemangen i organisationen. En formell position i organisationen är inte avgörande för fördelning av ansvar, utan det straffrättsliga ansvaret kräver en verklig makt- eller ansvarsposition. I strafflagens 5 kap 8§ stadgas att *den som hör till ett samfunds, en stiftelses eller någon annan juridisk persons lagstadgade organ eller ledning samt den som utövar faktisk beslutanderätt inom en juridisk person eller som på grundval av ett anställnings- eller tjänsteförhållande eller ett uppdrag annars handlar på den juridiska personens vägnar kan dömas för ett brott som har begåtts i den juridiska personens verksamhet trots att han eller hon inte uppfyller de särskilda brottsbeskrivningsenliga villkor som gäller för gärningsmän, om den juridiska personen uppfyller dem.* Allt oftare övervägs det straffrättsliga ansvaret i situationer, där gärningsmannen har verkat som en del av ett stort bolags organisation (Luhtanen, 2013, s. 20). Styrelsemedlemmarna behöver nödvändigtvis inte delta i företagets dagliga verksamhet. Enligt aktiebolagslagen 6 kap 2§ svarar styrelsen *för bolagets förvaltning och för att bolagets verksamhet är ändamålsenligt organiserad.* För att styrelsen skall kunna verka effektivt och noggrant måste *den verkställande direktören ge styrelsen och dess ledamöter de upplysningar som styrelsen behöver för att sköta sina uppgifter.* Vid bedömning av det straffrättsliga ansvaret skall åtminstone följande aspekter tas i beaktande: 1) uppgiftsfördelning och befogenheterna i styrelsen, 2) den information som har getts åt styrelsemedlemmarna om bolagets ekonomiska situation och grunderna för gjorda beslut, 3) rätten att lita på den givna informationen, om det inte finns skäl att misstänka dessa, samt 4) vilka utredningsåtgärder man borde ha vidtagit, om det finns skäl att tvivla på verksamhetens laglighet (Tapani & Tolvanen, 2013, s. 460).

Kännetecknande för specialbrotten är att gärningsmannen enbart kan vara en sådan person som har en lagstadgad position, egenskap eller uppfyller andra omständigheter uttryckta i brottsbeskrivningen (Tapani & Tolvanen, 2013, s. 453). I arbets- och miljöbrotten grundar sig ansvaret ofta på underlåtenhet, åtminstone hos förmän på högre nivå (Luhtanen, 2013, s. 20) Arbetsbrotten och miljöbrotten har sina egna bestämmelser om ansvarsfördelningen, t.ex. enligt strafflagens 47 kap 7§ *döms den mot vars förpliktelser gärningen eller försummelsen strider. Vid bedömningen av detta skall beaktas dennes ställning, arten och omfattningen av hans uppgifter och befogenheter samt även i övrigt hans andel i att den lagstridiga situationen uppkommit eller fortgått.* Bolagets högsta lednings uppgift är att svara för att bolagets verksamhet är ändamålsenlig. Härtill hör skapande av tillräckligt

kunnande, i t.ex. arbetsskydds- och miljöärenden, inom organisationen, samt resursering och övervakning av denna organisation. Miljöbrotten är ofta kopplade till sådan verksamhet som sker inom en organisation, och därför skall speciellt utredas vem eller vilka av de ansvariga som skall dömas (Ekroos, et al., 2010, s. 652).

När man överväger organisationens oaktsamhet är det i grund och botten motsvarande övervägande som gäller för individen. För att gärningen skall vara straffbar, måste man utreda vilken viljeyttring gärningen grundar sig på. Organisationens oaktsamma verksamhet ersätter således kravet på individualistisk skyldighet i den juridiska personens straffansvar för brottet. (Luhtanen, 2013, s. 21)

Då en lagstridig omständighet uppstår i en organisations måste man fråga vem som ansvarar för att situationen har uppstått. Ansvarspersonen kan finnas i olika positioner i bolaget, eftersom bolagets verksamhet ofta grundar sig på flera individers agerande. Dessa individer har sina egna uppgifter, befogenheter och ansvarsområden inom organisationen. För att finna de rätta ansvarspersonerna inom organisationen måste man utreda de enskilda individernas delaktighet i händelserna. Man försöker genom läran om fördelning av ansvar reda ut vem som via sina gärningar eller underlåtenheter ansvarar för händelserna (Luhtanen, 2013, s. 21). I detta övervägande tar man i beaktande personens position, uppgift, befogenhet och personens delaktighet i uppkomsten eller fortgåendet av den lagstridiga situationen. De ansvariga personerna kan vara i vilken position som helst inom organisationen, allt från högsta ledningen till utförande nivå. Brister kan finnas på alla nivåer i organisationen. Åtminstone i större organisationer är det ofta frågan om samverkan av flera olika personers agerande inom organisationen. Den lagvidriga verksamheten eller situationen kan grunda sig på långvarig underlåtenhet att korrigera fel, som består av flera beslut på olika nivåer inom organisationen vid olika tidpunkter.

Organisationens straffrättsliga ansvar inträder också då en person i de lagstadgade beslutsfattandeorgan, annan ledning eller den som använt verklig beslutanderätt i har tillåtit brottet ske, även om personen har varit medveten om situationen och de allmänna delaktighetsreglerna inte kan anpassas (Frände, 2005, s. 405). En samfundsbot kan nämligen också dömas enligt strafflagens 9 kap 2§ *om i den juridiska personens verksamhet inte har iakttagits den omsorg och försiktighet som krävs för att förebygga brottet.*

Att bedöma hur långt en verkställande direktör skall vara medveten om vad som händer och hur delegerade beslut beaktas, t.ex. i arbetsskyddsfrågor, i organisationen på lägre nivåer, kräver enskild bedömning av fallet. På bedömningen inverkar bolagets storlek,

antalet mellannivåer, verkställande direktörens verkliga kontakt med den utförande nivån, arbetarnas erfarenhet och yrkeskunskap, arbetets natur samt vidden av bristen i verksamheten. Chefer på högre nivå har ofta omfattande befogenhet och ekonomiska förutsättningar att fatta långtgående beslut, men de verkliga möjligheterna att övervaka det praktiska kan vara mera begränsat. (Ala-Mikkula, 2016, s. 18)

6.3. Intervjuer med åklagare

I följande kapitel refererar jag de intervjuer jag har gjort med två sakkunniga åklagare i ämnet. Som jag tidigare har beskrivit i kapitel 2 utförde jag intervjuerna för att redogöra för åklagarens behov av bevisning i rättegången och därmed vilka krav åklagaren ställer på förundersökningen.

6.3.1. Intervju med åklagare om utredning av förutsättningarna för samfundsbot i förundersökningskedet

Det krav på samfundsbot en åklagare framställer i samband med ett åtal grundar sig på utförd förundersökning. I denna intervju med åklagaren var betoningen på de element som blir avgörande för att kravet på samfundsbot skall vara successiv i rättsprocessen. Enligt Nummela är avsikten med samfundsboten att påverka den juridiska personens beslutsfattande och verksamhet. En samfundsbot som verkar negativt på samfundets resultat kan antas ha en direkt inverkan på de personer, vars position eller ekonomiska fördel är direkt beroende av samfundets resultat och de som har en reell möjlighet att fatta beslut om samfundets verksamhet. (Nummela, 2017)

De fall som Nummela har ställt krav på samfundsbot har gällt arbetsbrott eller miljöbrott. Arbetsbrotten sker i huvudsak i ett företags verksamhet. En privat person kan dock hänvisas arbetsgivaransvar, ifall han eller hon verkar i en arbetsgivarroll. Arbetsbrotten är ofta en summa av olika gärningar som leder till en händelse, som kan betraktas som ett brott. Däremot kan vem som helst, även privatpersoner, göra sig skyldig till miljöbrott. (Nummela, 2017)

Förutsättningarna för samfundsbot måste tas i beaktande i ett tidigt skede i förundersökningen redan i undersökningsplanen, så att polisen och åklagaren kan komma överens om linjedragningen. Eftersom samfundsboten är ett straff, skall utredandet av förutsättningarna för samfundsbot ses som en egen händelse, vars utredning kan avslutas på undersökningsledarens beslut eller ett beslut av begränsning av åklagaren. Även om det inte finns förutsättningar för samfundsbot kan ändå civilrättsligt ansvar hänvisas till samfundet. (Nummela, 2017)

Den juridiska personens straffrättsliga ansvar kan grunda sig på gärningsmannens ansvar genom en gärning som bryter mot skyldigheterna eller en form av underlåtenhet. Av gärningsmannen krävs att han har en position inom samfundet där han har en verklig möjlighet att påverka. Fastän utredandet av det personliga ansvaret inte alltid förutsätter att hela linjeorganisationen förhörs, förutsätter utredandet av förutsättningarna för samfundsbot ofta det. I linjeorganisationens skall varje persons delaktighet övervägas, om ansvaret kan hänvisas till honom eller henne. Också de andra formerna av gärningsmanskaper skall tas i beaktande, t.ex. medhjälp och anstiftan. Graderna av ovarsamhet kan variera inom linjeorganisationen för olika personer, beroende på deras delaktighet. Inom arbetsbrotten räcker det med ovarsamhet för att brottsrekvisiten skall uppfyllas. Det finns ingen nedre gräns för ovarsamheten, medan inom miljöbrotten i huvudsak krävs grov ovarsamhet. Miljöförstörelse av oaksamhet förutsätter inte grov oaksamhet men brottsrubriceringen är mycket ovanlig. När flera företag är inblandade måste delaktigheten och ansvaret tas i beaktande för varje företag, specifikt för varje händelse. Förundersökningen måste svara på vad som har hänt, varför det har hänt, vem som ansvarar för det och vem som har gjort vad. Nummela förespråkar att samfundets representant hörs som misstänkt, utom i fall då man hör t.ex. samfundets prokurist eller någon annan person som inte har direkt koppling till brottet. Innehållet i förhöret beror främst på hur nära gärningen personen står. I förhören skall organisationsstrukturen, uppgifter och ansvar, samfundets linjedragningar i förhållande till verksamhetsmodellerna och företagets ekonomiska ställning utredas. I förhören skall komma fram, vad personen vet om händelsen och orsakerna till den, position och de egna uppgifterna, befogenheter, vad personen visste om bristen och vad han eller hon har gjort för att ta itu med bristen samt de andra delaktigas uppgifter och befogenheter. Förutom de misstänkta och målsägande skall även andra arbetare i företaget och utomstående, som kan berätta om omständigheterna i företaget förhöras. Om delegeringarna inom företaget är dåliga ansvarar ledningen för det. Likväl om delegeringarna inte är kompetenta, kan det vara en fråga om underlåtenhet av de egna skyldigheterna. Ansvaret kan finnas på alla nivåer inom organisationen oberoende av andra personer och nivåer. (Nummela, 2017)

En åklagare skall kräva samfundsbot om förutsättningarna står till handa för att domstolen skall döma en samfundsbot om förutsättningarna finns. Förutsättningarna står till handa om företagets ledning är delaktig, även i fall av anonymt ansvar, och om händelsen har skett i samfundets verksamhet eller på uppdrag av företaget. Samfundets ekonomiska ställning skall utredas för att samfundsbotens storlek skall kunna fastställas. På samfundsbotens

storlek påverkar samfundets storlek, omsättning, ekonomiska ställning och verksamhetens resultat. Dessa kan oftast påvisas med bokslutet, dvs. resultat och balans. Andra följer, t.ex. kostnader för återställning och förbättringar, som åsamkats samfundet skall också tas i beaktande vid övervägande av samfundsbot. Enligt Nummela är förundersökningssamarbetet mellan polis och åklagare i en avgörande roll för effektiv användning av samfundsbot. (Nummela, 2017)

6.3.2. Intervju med åklagare om samarbetet mellan polis och åklagare gällande utredandet av förutsättningarna för samfundsbot

Enligt Haavisto är det största hindret för användningen av samfundsbot att varken polis eller åklagare känner igen de fall där man kunde anpassa den juridiska personens straffansvar. Den juridiska personens straffansvar borde alltid undersökas när det finns grund för det. För att sänka på tröskeln för utredandet av förutsättningarna för samfundsbot vore det skäl att sammanställa en modell för de omständigheter som skall utredas i samarbete mellan polis och åklagare. Förutsättningarna för samfundsbot borde tas i in i inläringen av nya brottsutredare inom enheterna för ekonomisk brottslighet. (Haavisto, 2017)

Bokslut, resultat och balans utgör basen för utredandet av samfundets ekonomiska ställning men det som saknas är en definition på värdet på samfundsboten, jfr dagsbotens storlek. Dessutom finns ingen definition på samfundbotens storlek i förhållande till gärningen. För att underlätta utredandet av förutsättningarna för samfundsbot borde modeller skapas redan i undersökningsplanen, för de brottsbenämningar som omfattas av samfundsbotens användningsområde. Att betrakta varje samfundsbot som enskilt fall gör det svårt att bestämma summan för samfundsbotens storlek. Enligt Haavisto är de mest tillförlitliga mätarna för bestämmandet av samfundets ekonomiska ställning samfundets eget kapital och egendom ur bokslutets balans. (Haavisto, 2017)

Förutom de förhör som krävs för att utreda händelseförloppet och omständigheterna krävs det också att polisen förhör den person i samfundet som har rätt att föra talan för samfundet. Enligt Haavisto kunde man jämföra utredandet av förutsättningarna för samfundsbot med utredandet av förutsättningarna för näringsförbud. Haavisto föredrar en modell där man hör samfundets företrädare som annan part, vars rättigheter, intressen eller skyldigheter kan påverkas av brottet och utredningen av det, men anpassar den för brott misstänktes rättigheter och skyldigheter i förundersökningen. De allmänna principerna för förundersökning skall anpassas på utredandet av förutsättningarna för samfundsbot. En av de större bristerna, som Haavisto lyfter fram är att både polisens och åklagarens

dataregister styr verksamheten genom att dataregistren inte ger en tillräcklig flexibilitet för att ta i beaktande utredandet av förutsättningarna för samfundsbot. Anskaffandet av material är viktigt för att samfundsboten skall kunna dömas. Med bokslutet, organisationsschema, ansvarsområden, arbetsbeskrivningar, arbetsordning, reglemente och beslut om delegeringar kan man påvisa brister i anvisningarna inom samfundet, vilket kan visa på en underlåtenhet som helhet inom samfundet. Avgörande blir ofta frågeställningarna i förhören. (Haavisto, 2017)

Sammanfattningsvis anser Haavisto att utredning av förutsättningarna för samfundsbot är alltför slumpartat på alla nivåer, inom polisen i förundersökningsskedet, hos åklagaren i åtalsprövningen och i domstolarna i den fortsatta rättsprocessen. (Haavisto, 2017)

6.4. Statistik om samfundsboten i förundersökning och domstolsbeslut

På statistiken inverkar realiteten att en samfundsbot är möjlig att anpassa på enbart rätt grova brott i specifika brottsrubriceringar. De flesta massabrotten som mest belastar rättsprocessen står utanför anpassningsområdet. Förutsättningarna för att döma en samfundsbot är också strikta. Allmänt har det ansetts att fallen där samfundsbot har behandlats är låga för att brottsligheten som samfundsboten kan anpassas på är låg i Finland (Pirjatanniemi, 2008, s. 658).

När jag inledde analysen av statistiken i PolStat, blev det klart att PolStat inte klarar av att särskilja fallen där förutsättningarna för samfundsbot har behandlats. I polisens register för brottsanmälningar (Patja) finns ingen rubricering som kunde följas upp i statistiken, jfr utredning av förutsättningarna för näringsförbud. I vissa fall har förutsättningarna för samfundsbot utretts under rubriceringen "Annan utredning" men även ibland under fallets brottsrubricering, utan särskild anteckning. Därför återstod endast Rikitrip som polisiär källa för statistiken, eftersom Rikitrip kan behandla fri eftersökning ur all text i brottsanmälningen. Statistiken blir bristfällig och otillförlitlig på grund av att det inte finns något enhetligt sätt att anteckna utredning av förutsättningarna för samfundsbot. Ur Statistikcentralens material har jag kunnat ta fram antalet av fall som har behandlats i tingsrätterna och i hovrätterna, som första instans.

Ur statistiken kan man konstatera att fallen där förutsättningarna för samfundsbot har utretts är mycket få. Såsom figur 1 visar i totala antalet fall, uppdelat per polisinstans. Ur tabellen framgår att fallen har varit exceptionellt få, endast sju stycken, i Helsingfors Polisinstans som ändå är den största polisinstansen medan Polisinstanserna i

Tavastland, med 29 antecknade fall, och Uleåborg, med 24 fall, utmärker sig med betydligt större antal.

Polisinrättning	Antal
2400 Centralkriminalpolisen	6
5500 Helsingfors Polisinrättning	7
5530 Polisinrättning i Västra Nyland	16
5560 Polisinrättning i Östra Nyland	8
5590 Tavastland Polisinrättning	29
5620 Polisinrättningen i Syd-Östra Finland	7
5650 Polisinrättningen i Syd-Västra Finland	8
5680 Polisinrättningen i Mellersta Finland	7
5740 Polisinrättningen i Östra Finland	7
5800 Lapplands Polisinrättning	5
5680 Polisinrättningen i Mellersta Finland	9
5710 Österbottens Polisinrättning	15
5770 Uleåborgs Polisinrättning	24
Totalt	148

Figur 1: Statistik över antalen fall där man har utrett förutsättningarna för samfundsbot i Finland under åren 2014 – 2017. Statistiken är tagen ur Rikitrip.

Märkbart är ändå att en stor del av fallen är antecknade som S-anmälningar, presenterat i figur 2. Därav är ännu den största delen utredningar utförda som tilläggsutredning på en redan avslutad förundersökning. Slutsatsen man kan göra av att S-anmälningarna antal är stort i förhållande till den totala mängden, är att det finns utvecklingsbehov inom polisen med att känna igen fallen förundersökningen till vad gäller utredandet av förutsättningarna för samfundsbot.

Eftersom en av förutsättningarna för samfundsbot är att gärningen skall ha skett i ett samfunds verksamhet, borde förundersökningarna klassificeras som ekonomisk brottslighet. Ändå är enbart 44 av totalt 148 brottsanmälningar klassificerade som ekonomisk brottslighet³⁹.

S-anmälningar	Antal
Tilläggsutredning	28
Annan utredning	4
Handräckning åt polis	5
Handräckning åt annan myndighet	1
Totalt	38

³⁹ I bilagorna förevisar Figur 4 Brottsanmälningarnas klassificeringar (Rikitrip)

Figur 2: Statistik över s-anmälningarnas antal där man utrett förutsättningarna för samfundsbot.

Angående enskilda brottsrubriceringar är arbetsskyddsbroten i en klass för sig med 98 fall⁴⁰ av 148 under den granskade perioden. En märkbar del av dessa fall grundar sig på Regionförvaltningsverkets undersökningsbegäran efter en utförd granskning av arbetsskyddsmyndigheterna. Miljöbrotten utmärkte sig med enbart 6 av 148 brottsanmälningar⁴¹ där utredandet av samfundsbotens förutsättningar var utrett och i övrig var det fråga om enskilda fall av t.ex. missbruk av företagshemlighet, brott mot bestämmelserna om explosiva varor och ockerliknande diskriminering i arbetslivet. Det är ändå rätt modigt att dra långtgående slutsatser ur detta mycket begränsade urval.

Statistikcentralen samlar datamaterial och expertis till statistik och informationstjänst. Statistikcentralen, som grundades år 1865, är den enda finländska myndigheten som grundats för statistikföring. Statistikcentralen producerar merparten av Finlands officiella statistik samt är en betydande aktör inom den internationella statistikbranschen. Statistikcentralen upprätthåller uppgifter om ungefär 160 statistikgrenar som publiceras på Statistikcentralens webbsidor (Finlands officiella statistik, 2017). Ur Statistikcentralens material har jag kunnat finna statistik om de fall, i vilka tingsrätterna och hovrätterna har behandlat juridiska personers straffansvar. I figur 8 i bilagorna presenterar jag de fall där en samfundsbot har dömts under åren 2010 – 2015 uppdelade enligt brottsrubricering. I figur 9 i bilagorna presenterar jag de fall där tingsrätten eller hovrätten har gett en domseftergift och i figur 10 i bilagorna de fall där kravet på samfundsbot har förkastats. Statistikcentralens material visar också på att fallen som behandlats i domstolarna är få. Under åren 2010 – 2015 har domstolarna dömt ut 217 stycken samfundsböter, gett 41 stycken domseftergifter och förkastat 109 stycken krav på samfundsbot⁴². Likväl är betoningen i domstolarna på arbetsbroten i de fall domstolen har dömt en samfundsbot⁴³, de fall där domstolen gett domseftergift⁴⁴ och då domstolen har förkastat kravet på samfundsbot⁴⁵. De övriga brottsrubriceringar där samfundsbot har behandlats uppträder i statistiken som enskilda fall.

⁴⁰ I bilagorna förevisar Figur 5 Antalet arbetsskyddsbrott (Rikitrip)

⁴¹ I bilagorna förevisar Figur 6 Antalet miljöbrott (Rikitrip)

⁴² I bilagorna förevisar Figur 7 Fallen där samfundsbot har behandlats i domstol (Finlands officiella statistik, 2017)

⁴³ I bilagorna förevisar Figur 8 Fallen där domstolen har dömt ut samfundsbot, enligt brottsrubricering. (Finlands officiella statistik, 2017)

⁴⁴ I bilagorna förevisar Figur 9 Fallen där domstolen har gett domseftergift, enligt brottsrubricering (Finlands officiella statistik, 2017)

⁴⁵ I bilagorna förevisar Figur 10 Fallen där domstolen har förkastat kravet på samfundsbot, enligt brottsrubricering (Finlands officiella statistik, 2017)

7 Samfundsboten i praktiken

I detta kapitel presenterar jag Högsta Domstolens prejudikat som gäller utfärdandet av samfundsbot. Frågeställningen i fallen behandlar ofta även annat än dömande av samfundsbot. Avsikten är ändå att fokusera på de element som kan påverkas och betonas under förundersökningen.

7.1. Likställande i skälighetsbedömningen av samfundsboten

I fallet KKO:2002:39 dömdes verkställande direktören av ett mindre aktiebolag till straff för avsiktlig miljöförstörelse. Tingsrätten ansåg det utrett att A hade som verkställande direktör för X Oy, utan tillstånd, fört olika typer av avfall till företagets grustag, som befinner sig på ett grundvattenområde. Tingsrätten ansåg att A hade insett riskerna med den olagliga avfallshanteringen. Miljöförstörelsen var omfattande och gärningen var utförd planerat och i avsikt att få ekonomisk nytta. Hovrätten ansåg att A hade vid tidpunkten för gärningen varit verkställande direktör och medlem i styrelsen för X Oy, företagets ledning var således delaktig i brottet. Frågan gällde straffets storlek och dömandet av samfundsbot. (KKO:2002:39)

Högsta domstolen ansåg att A i praktiken ensam hade fattat besluten i företagets verksamhet, miljöförstörelsen var omfattande och brottet hade inte orsakat företaget några andra påföljder. Dessutom hade företaget först efter rättegången börjat agera för att återställa brottsskadorna. Högsta domstolen ansåg således förutsättningarna för samfundsbot fanns till handa, företaget uppfyllde kravet på rättskapacitet och rättsförmåga, brottet vars brottsbeskrivning är nämnt i strafflagen hade skett i företagets verksamhet samt företagets ledning hade varit delaktig i brottet. Ur prejudikatet kan ändå tolkas att Högsta Domstolen ansåg samfundsboten oskälig för att effekterna av samfundsboten skulle riktas i huvudsak mot A, på grund av företagets verkliga beslutsfattande och ekonomiska ställning. Därför förkastades kravet på dömandet av samfundsbot. (KKO:2002:39) En sådan oskälighet kan uppstå när samfundsboten i verkligheten fördelas till samma person som det individuella straffet (Huovila, et al., 2005).

Bedömningen av samfundsbotens skälighet ingår inte direkt i polisens uppgift. Om man ändå i ett tidigt skede i förundersökningen kan ta i beaktande förutsättningarna för samfundsbot, finns alltid en möjlighet att förundersökningsledaren föreslår för åklagaren att förundersökningen begränsas i enlighet med förundersökningslagens 3 kas. 10§. Speciellt i sådana fall man i ett tidigt skede i förundersökningen kan se att samfundsboten kan anses oskälig för att samfundsboten i praktiken skulle riktas direkt mot

gärningsmannen på grund av samfundets verkliga beslutsfattande och ekonomiska ställning. För att polisen skall få nytta av begränsningen bör den ske i ett tidigt skede i förundersökningen. Nyttan polisen kan uppnå med begränsning i ett tidigt skede i förundersökningen är inbesparningar i arbetsresurser i och med att förundersökningen kan fokuseras enbart på den fysiska personen.

7.2. Skyldigheten att förebygga brott

I fallet KKO:2008:33 hade det på företagets oljeraffinaderi runnit ut en stor mängd olja i marken och i havet på grund av arbetarnas ovarsamhet. Arbetarna hade dömts till böter för miljöförstöring av oaktsamhet. Arbetarna ansågs ha verkat för företaget och företaget hade underlåtit tillräcklig varsamhet och försiktighet för att förhindra brottet. Underlåtenheterna orsakade inte företaget direkt ekonomisk nytta. Indirekt nytta hade företaget fått genom att skaderisken inte hade åtgärdats, men risken ansågs ändå liten. Risken kunde ha minimerats i praktiken utan investeringar. Frågan gällde dömandet av samfundsbot. (KKO:2008:33)

Högsta domstolen ansåg att det i företagets verksamhet hade skett ett brott av miljöförstörelse av oaktsamhet, som har tillräknats två personer i företagets ledning och två andra arbetare. Att komma till grund och botten med hela organisationens ansvarsfördelning kan vara mycket arbetsdryg, speciellt då det är fråga om mycket stora företag. Som jag konstaterade tidigare i kapitlet 6.1.1 har företagen en skyldighet att förebygga brott i sin verksamhet. Till personerna i företagets ledning kunde tillräknas relevanta brister i företagets verksamhet. Gärningen orsakade en märkbar fara och den orsakade skadan var omfattande. Företagets ledning hade således av oaktsamhet underlåtit att organisera företagets verksamhet så att brottet skulle ha kunnat förebyggas. Samfundsboten innebär här ett klander på att man i verksamheten inte hade tagit korrekt ansvar för miljön. (KKO:2008:33)

I förundersökningsskedet är det viktigt att ta i beaktande tidigare olyckor och företagets åtgärder för att förhindra brottet på förhand. Företaget hade inte iakttagit tillräcklig varsamhet och försiktighet i företagets verksamhet, eftersom motsvarande olycka hade skett tidigare. Företagets omsättning var mycket stor och resultat var bra och Högsta Domstolen ansåg att en samfundsbot på 500 000 euro stod i rättvist förhållande mellan gärningen och företagets ekonomiska ställning. Att Högsta Domstolen ansåg att det inte fanns grunder att låta bli att döma företaget till samfundsbot, visar på att dömandet av samfundsbot är obligatoriskt, om inte förutsättningar för domseftergift står till handa. (KKO:2008:33)

7.3. Åtgärder för att förbättra arbets säkerheten

I fallet KKO:2008:61 hade personerna A och B i företaget X Oy varit ansvariga för arbets säkerheten, personalens skolning, initiering och handledning, övervakning och uppföljning av arbetsförhållandena samt arbetsredskapens säkerhet. Personerna A och B hade av ovarsamhet underlåtit sin skyldighet att säkra att arbetsmaskinerna uppfyller arbetsskyddsbestämmelsernas krav för att vara trygga att använda och att arbetarna har fått tillräcklig skolning i trygga arbetsmetoder. Fallet är en fråga om förutsättningarna för domseftergift har funnits. (KKO:2008:61)

Ur detta Högsta Domstolens prejudikat kan konstateras att uppfyllandet arbetsskyddslagstiftningens krav förutsätter egen aktivitet och fortgående övervakning av arbetsförhållanden. Företagets egen aktivitet och fortgående övervakning av arbetsförhållanden är något man borde speciellt ta i beaktande i förundersökningsskedet. I det här fallet visade företagets interna dokumentation, såsom också Högsta Domstolen ansåg utrett, att företaget fortgående hade underlåtit arbets säkerheten. Man hade tillåtit en farlig arbetsmetod samt bristfälliga skydd och anmärkningar på maskinen, som hade varit i bruk i åtta år, utan att arbetsgivaren hade tagit itu med dessa. Ur prejudikatet kan också konstateras att Arbetsskyddsförvaltningen efter tidigare olyckor hade ansett att företaget inte hade haft tillräcklig bedömning av risker och faror för olyckor. Företaget hade tidigare fått uppmaningar av Arbetsskyddsförvaltningen att utreda riskerna och finna lösningar för att avskaffa riskerna, således hade företaget underlåtit att följa arbetsskyddsbestämmelserna. Högsta Domstolen ansåg att de förbättringar företaget hade gjort efter olyckan inte var en grund för domseftergift på grund av de tidigare underlåtenheterna. Högsta Domstolen ansåg det inte oskäligt att döma företaget X Oy till samfundsbot. (KKO:2008:61) Fallet visar på att det inte är tillräckligt att reda ut bara den enskilda händelsen utan även tidigare händelser och åtgärder skall tas i beaktande.

7.4. Anonym skuld

Högsta Domstolens prejudikat KKO:2013:56 gällde ett fall där företagets arbetare hade skadats när han använde en press, vars styranordningar och skydd inte uppfyllde arbetsskyddsbestämmelserna. Arbetarna hade dessutom använt ett arbetssätt som stred emot arbetsskyddsanvisningarna och inga förbättringar av arbets säkerheten hade gjorts efter olyckan. Ur prejudikatet kan konstateras att brottet hade skett i företagets verksamhet och att företaget inte hade uppfyllt kravet på tillräcklig noggrannhet och försiktighet på grund av bristerna i arbets säkerheten och övervakningen av arbetsmetoderna. Hovrätten

hade konstaterat det oskäligt att skifteschefen ensam skulle vara ansvarig för bristerna i arbetssäkerheten, för att hovrätten ansåg att olyckan hade skett på grund av arbetarens egen risktagande, som skiftesmästaren inte kunde vara ansvarig för. Hovrätten förkastade åtalet mot skifteschefen och kravet på samfundsbot. Frågan gäller om fabriken tekniska ledare, driftchef och skiftesmästare har gjort sig skyldig till arbetskyddsbrott och dömande av samfundsbot. (KKO:2013:56)

Högsta Domstolen konstaterar att skyldigheten att efterfölja bestämmelserna inte beror på om arbetskyddsmyndigheterna har gjort anmärkningar på det i sin övervakning. Ur beslutet kan tolkas att underlåtenheterna i företagens ledning hade möjliggjort att arbetarna använt en arbetsmetod som inte motsvarade anvisningarna. Omständigheterna som inte uppfyllde arbetskyddsbestämmelserna kunde fortsätta, för att företagens ledning hade låtit bli att förse maskinen med ändamålsenliga styr- och skyddsanordningar. Speciellt kritiserade Högsta Domstolen, då den dömde företaget till en samfundsbot på 20 000 euro, att företaget inte ens efter olyckan hade skridit till åtgärder för att förbättra maskinens arbetssäkerhet. (KKO:2013:56)

I detta fall hade Högsta Domstolen fäst uppmärksamhet vid att hovrätten inte hade övervägt att döma företaget till samfundsbot oberoende av att den enskilda gärningsmannen inte skulle dömas till straff. Om polisen inte tar i beaktande tidigt i förundersökningsskedet kan den anonyma skyldigheten bli outredd, eftersom en förundersökning vanligtvis avslutas omedelbart om det inte finns en fysisk person man kan misstänka för brottet. Ett undantag är allvarliga fall där polisen har en skyldighet att utreda händelsen ändå.

7.5. Underlåtelse att organisera ansvarsfördelning och övervakning

I fallet KKO:2014:20 hade företagens byggchef och arbetsledare dömts till straff för arbetarskyddsbrott. De hade tillräknats ett brott av oaktsamhet, genom att bryta mot ordningsregler gällande sprängnings- och utgrävningsarbete. Byggchefen och arbetsledaren hade gjort sig skyldig till brottet till förmån för företaget i dess verksamhet så att tillräcklig noggrannhet och försiktighet inte hade efterföljts. Deras gärning hade möjliggjorts för att företaget hade underlåtit att organisera ansvarsfördelningen och övervakningen enligt arbetskyddsbestämmelserna. Ur Högsta Domstolens prejudikat kan konstateras att arbetet hade utförts baserat på bristfällig information och i organisationen hade det varit oklart vem som var ledare och laddare för sprängningsarbetet. Dessutom ansågs den orsakade faran och skadan inte ringa i beaktande av händelseplatsen (KKO:2014:20)

Högsta Domstolen konstaterar att byggchefen och arbetsledaren hade underlåtit att utse kompetenta ansvarspersoner till byggsplatsen och fördela laddarens uppgifter till en kompetent ansvarsperson. På så sätt hade man tillåtit att ett tillstånd som stred emot arbetsskyddsbestämmelserna kunde fortgå på byggsplatsen. Man kan tolka ur prejudikatet att arbetsledaren hade tillräknats underlåtenheten att i tillräcklig utsträckning utreda och känna igen omständigheterna kring sprängningen, nödvändig mängd sprängämne samt förebygga faromomenten och säkra arbetarnas och andras säkerhet inom sprängzonen. Eftersom frågan om uteblivande utnämning av ledare av sprängningsarbete inte har tagits upp i företaget överhuvudtaget, ansåg Högsta Domstolen att det är en underlåtenhet att organisera företagets verksamhet, vilket företagets ledning ansvarar för. Högsta Domstolen ansåg att förutsättningar för dömande av samfundsbot på 180 000 euro fanns.

Det här fallet visar på vikten av att reda ut organisationsstrukturen, ansvarsfördelningen inom arbetsledningen och övervakningen i förundersökningsskedet. Organisationsstrukturen kan man påvisa med dokumentering av organisationen, arbetsbeskrivningar, andra beskrivningar av arbetsmetoderna och personförhör. Beaktansvärt är att varje person på förmansnivå har sitt eget ansvar för arbetssäkerheten, utgående från den egna uppgiften och varje förmans underlåtenhet eller agerande skall bedömas oberoende av andra.

8 Sammanfattning och diskussion

Målet med detta lärdomsprov var att redogöra för en juridisk persons straffansvar i förundersökningsskedet, för att ta reda på vad det innebär att en person som använt verklig beslutande makt i ett samfund är delaktig i brottet, tillåtit brottet ske eller underlåtit att förebygga brottet. Dessutom var avsikten med detta lärdomsprov att ge läsaren en bild av vad som förutsätts av en utförd förundersökning så att kravet på samfundsbot skall kunna föras effektivt vidare i rättsprocessen. För att svara på detta har jag lyft fram de bakgrundsfaktorer som skall tas i beaktande i förundersökningsskedet. Jag har presenterat detta via praktiska exempel ur förundersökningsprotokoll och Högsta Domstolens prejudikat. Tidigare har jag gjort flera iakttagande i praktiken i förundersökningsskedet om svårigheter att känna igen fallen, avsaknad av anvisningar samt brister i polisens insikt och kunnande om den juridiska personens straffansvar. Jag har tagit upp de brister jag har upptäckt i förundersökningsskedet, som jag har kunnat konstatera genom att jag har studerat mitt material, och använt det till stöd för eller för att omkullkasta de iakttagelser jag har gjort tidigare.

Jag har utfört mitt arbete med tyngdpunkt på det skriftliga materialet enligt rättsvetenskapliga metoder. Jag hade valt att utföra arbetet genom att gå igenom lagstiftningen, regeringens proposition, Högsta Domstolens prejudikat, juridisk litteratur, förundersökningsprotokoll samt genom att utföra intervjuer med två sakkunniga åklagare. Utgående från innehållsanalysen av materialet har jag försökt återge en bild av förutsättningarna för en samfundsbot och hur det skall beaktas i förundersökningen. Jag har använt statistik som stöd för att visa de svårigheter som polisen möter i förundersökningsskedet. Den inhemska juridiska litteraturen jag har använt berör dock den juridiska personens straffansvar i huvudsak via någon annan frågeställning t.ex. miljöbrott, arbetsbrott eller ansvarsfördelning, vilket har gjort materialet rätt omfattande. De viktigast litterära verken för mitt arbete, förutom lagberedningen och lagstiftningen, är skrivna av Heikki Jaatinen (2000) och Annika Luhtanen (2013). Andra litterära verk jag har använt är skrivna av bl.a. Matti Nissinen, Dan Frände, Kari Kuusiniemi, Jussi Tapani, Matti Tolvanen och Elina Pirjatanniemi, bara för att nämna några.

I enlighet med forskningstillståndet har jag att insamlat uppgifter ur informationssystemet för polisärenden för att genomföra detta lärdomsprov.

I utförande av mitt skriftliga lärdomsprov har jag följt de forskningsetiska aspekterna i beaktande och etiska principerna för att slutresultatet skall vara tillförlitligt och trovärdigt. Mitt material har bestått av juridisk litteratur som jag konsekvent har strävat att sakenligt referera till och den metod jag har använt anser jag ändamålsenligt med tanke på avsikten med arbetet. Dessutom har jag tagit begränsningarna i det beviljade forskningstillståndet i beaktande. Jag har inte använt mig av material som har klassificerats som hemligt, behandling av förtroendefulla personuppgifter har inte heller varit nödvändigt för detta arbetes slutresultat.

Fallen där polisen har utrett förutsättningarna för utfärdandet av samfundsbot få till antalet, de fall som har behandlats i en rättsprocess är ännu färre. För att förutsättningarna för en samfundsbot skall uppfyllas krävs först och främst att en gärning som uppfyller en brottsbeskrivning i strafflagen har gjorts, den skall dessutom omfattas av den juridiska personens straffansvar. Den juridiska personens straffansvar kan fördelas endast om samfundet uppfyller kravet på rättsduglighet och -förmåga.

Gärningen skall vara utförd i samfundets verksamhet, vilket kan konstateras ifall gärningsmannen hör till samfundets ledning eller använder verklig beslutande makt och han eller hon verkar på samfundets vägnar eller till samfundets förmån. Av gärningsmannen krävs inte en hög formell position i samfundet men han eller hon bör ändå

ha en hög självständig bestämmanderätt i samfundet och en verklig möjlighet att inverka på verksamheten i samfundet. Att gärningsmannen verkat på samfundets vägnar eller till dess förmån i samfundets ledning kan uppkomma genom att gärningsmannen har utfört eller tillåtit brottet ske i samfundets ledning eller genom att gärningsmannen verkat i anställningsförhållande till eller på uppdrag av samfundet. En gärning kan även konstateras ha skett i samfundets verksamhet på dess vägnar eller till dess förmån, även om gärningsmannen inte har kunnat utredas, då kan straffansvaret fördelas via anonym skuld.

Som jag har konstaterat tidigare uppfylls förutsättningarna för straffansvar om någon i samfundets ledning eller någon som har använt verklig beslutanderätt är delaktig i brottet, om gärningen kan tillräknas honom eller henne enligt de allmänna delaktighetsprinciperna i strafflagens femte kapitel. Om bestämmelserna om delaktighet inte uppfylls kan straffansvaret uppfyllas även om en person i samfundets ledning eller den som använder verklig beslutandemakt har tillåtit ske. Det kan konstateras om personen har varit medveten om brottet men inte skridit till åtgärder för att förhindra brottet, då krävs dock att personen skall ha haft en verklig möjlighet att förhindra brottet.

Att samfundets ledning har underlåtit att förebygga brottet innebär att samfundets ledning eller den som använt verklig beslutande makt inte har varit delaktig eller tillåtit brottet ske men man har agerat ovarsamt och underlåtit att bygga upp samfundets organisation, styrningen och övervakningen av verksamheten så att brottet har kunnat ske. Det krävs ett samband mellan underlåtenheten och gärningen samt att underlåtenheten märkbart har ökat risken för brottet.

För att kravet på samfundsbot skall ha framgång i domstolsbehandlingen skall speciellt tas i beaktande de frivilliga åtgärder samfundet har utfört föra att förebygga nya brott och för att återställa den orsakade skadan. Helhetsbedömningen av den juridiska personens ekonomiska ställning har en stor betydelse, vilket kräver information om samfundets storlek och soliditet, verksamhetens ekonomiska resultat samt övriga omständigheter som påverkar bedömningen från en längre tidperiod.

Åklagarna lyfte i intervjuerna starkt fram behovet av att ta de juridiska personernas straffansvar i beaktande i ett tidigt skede i förundersökningen, redan i undersökningsplanen, så att undersökningsledaren och åklagaren kan komma överens om linjedragningarna i ett tidigt skede för utredandet av förutsättningarna för samfundsbot. Man kan då fokusera på det som åklagaren upplever relevant för åtalsprövningen, likväl har undersökaren och undersökningsledaren en klar bild av vad som förväntas av förundersökningen. Beaktande av den juridiska personens straffansvar kan påverka olika

personers ställning i förundersökningen, vilket kan innebära olika rättigheter och skyldigheter för personen under förundersökningen. Märkbart är att åklagarna jag intervjuade var delvis av olika åsikt om ställningen i förundersökningen för den som förhörs om förutsättningarna för samfundsbot.

Den ena åklagaren lyfte i intervjun fram behovet att i större utsträckning reda ut omständigheterna inom samfundet, för reda ut brottstypen och dess grovhet, omfattningen av den brottsliga verksamheten, gärningsmannens position i samfundet samt om samfundets brott mot dess skyldigheter påvisar likgiltighet för lagens och myndigheternas krav. Speciellt viktigt är det att utreda den verkliga organisationen samt de verkliga verksamhetsmodellerna och arbetsmetoderna, som inte nödvändigtvis överensstämmer med den formella organisationen och anvisningarna.

Den andra åklagaren lyfter också fram ett behov av enhetligare sätt att beräkna samfundsbotens storlek, tolkningen av samfundets ekonomiska ställning är oklart definierad och styrs i allt för stor grad av rättspraxisen.

Att utredandet av förutsättningarna för samfundsbot oftast berörs av speciallagstiftning ställer det krav på sakkunnighet och specialisering inom undersökningsenheterna inom polisorganisationen. I min undersökning har jag funnit både stöd för och emot de brister jag själv har konstaterat i förundersökningsskedet.

Fallen som har lett till en rättsprocess är i huvudsak olika former av arbetsbrott och miljö, som i huvudsak grundar sig på Regionförvaltningsverket eller NTM-centralens undersökningsbegäran, vilka jag har presenterat tidigare i denna undersökning. I dessa fall har den juridiska personens straffansvar utretts men varken förundersökningsprocessen eller det material som man använt som bevisning är uppbyggt på likartade sätt. En märkbar andel av förundersökningarna, har också blivit utförda på grund av åklagarens tilläggsundersökningsbegäran. Detta tyder på en brist inom polisen att känna igen de fall där man kan anpassa en juridisk persons straffansvar, vilket också får bekräftelse i de intervjuer jag har utfört. Avsaknaden av anvisningar och utbildning för beaktande av samfundsboten i förundersökningsskedet är den främsta orsaken till denna brist.

En annan brist som kan konstateras ur undersökningsmaterialet och intervjuerna är helt teknisk, varken polisens eller åklagarens register stöder förundersökningsprocessen, åtalsprövningen och tillförlitlig statistikföring. I polisens register finns ingen brottsbenämning eller annan rubricering, som beskriver utredandet av förutsättningarna för samfundsbot. Detta leder till att polisenheterna använder sig godtyckligt av olika sätt att

anteckna utförda utredningar, om det antecknas överhuvudtaget. Avsaknaden av anvisningar, gör det svårt för den enskilda polismannen att förutse slutresultatet av de utförda undersökningsåtgärderna. Den statistik jag har presenterat tidigare i detta arbete kan inte anses tillförlitlig.

Flera av förundersökningsprotokollen jag har analyserat i denna undersökning tyder ändå på att sakkunskap finns inom polisen. I vissa fall hade förutsättningarna för samfundsbot tagits mycket väl i beaktande. Risker är att denna yrkeskunskap endast finns hos enskilda polismän och denna sakkunskap är förgången om man inte har kunnat fördela den på ett ändamålsenligt sätt.

Sammanfattningsvis kan man konstatera, att för att uppfylla det mål som lagstiftaren har avsett med samfundsboten samt för att effektivisera förundersökningen, åtalsprövningen och rättsprocessen måste uppmärksamhet fästas vid temat. Det är nödvändigt att lösa tekniska problem med antecknandet av utredandet av samfundsboten i polisens register. Det finns utrymme för skapandet av enhetliga anvisningar för förundersökningskedet och förbättra samarbetet mellan polis och åklagare. Dessutom är det nödvändigt att förbättra undersökningsprocesserna och kunnandet inom polisen för att i ett tidigare skede kunna ta i beaktande förutsättningarna för utfärdandet av samfundsbot.

Referenser

- Ala-Mikkula, Enni. ”Työturvallisuus ja toimitusjohtajan vastuu.”, *Oikeustieto 1/2016*, 13 -. 2016.
- Alvesalo-Kuusi, Anne, Liisa Lähteenmäki, Minna Janhonen, Jussi Tapani, och Tuula Räsänen. *Yhteisövastuu, turvallisuus ja työturvallisuusrikos muuttuvan työelämän ja lainsäädännön käytännöissä*. Helsingfors: Työterveyslaitos, 2017.
- Auvinen, Leena-Marjaana. *Työsuojeluviranomaisen hallinnollinen toimivalta ja haastava työturvallisuusrikosprosessi*. Satakunnan ammattikorkeakoulu, 2014.
- Boucht, Johan, och Dan Frände. *Finska straffrätt - Grundkurs i straffrättens allmänna läror*. Helsingfors: Polisskolan, 2007.
- Brinkas, Bengt, och Rauno Piispa. *Yhteisövastuusta ja sen soveltamisesta Suomen oikeuskäytännössä vuosina 1995 - 2000*. Tammerfors: Polisyrkeshögskolan, 2000.
- Dannefjord, Per. *Metod och Problem - en inledning till sociologisk analys*.
- Ekroos, Ari, Anne Kumpula, Kari Kuusiniemi, och Pekka Vihervuori. *Ympäristöoikeuden pääpiirteet*. Helsingfors: Alma Talent Oy, 2010.
- Forskningsetiska delegationen. *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland*. Helsingfors: Forskningsetiska delegationen, 2012.
- Frände, Dan. *Yleinen rikosoikeus*. Helsingfors: Edita Publishing Oy, 2005.
- HE95/1993. ”Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi.” *Edilex*. 1993. <https://www-edilex-fi.polamk.idm.oclc.org/he/19930095?>
- Helminen, Klaus, Markku Fredman, Janne Kanerva, Matti Tolvanen, och Marko Viitanen. *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Helsingfors: Talentum Media Oy, 2014.
- Hietala, Harri, Mikko Hurmalainen, och Keijo Kaivanto. *Työsuojeluvastuuopas*. Alma Talent Oy, 2017.
- Himberg, Kimmo, och Kimmo Lehtimäki. *Forskningsstillstånd POL-2017-12358*. Tammerfors, 2017.
- Hirvonen, Ari. *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*. Helsingfors, 2011.

- Huovila, Mika, Raimo Lahti, och Timo Ojala. *Rikostuomion perusteleminen*. Helsingfors: Helsingfors Hovrätt, 2005.
- Husa, Jaakko. *Julkisoikeudellinen tutkimus*. Jyväskylä: Finnpublishers Oy, 1995.
- Husa, Jaakko, Anu Mutanen, och Teuvo Pohjolainen. *Kirjoitetaan juridiikkaa*. 2. uudistettu painos. Helsingfors: Talentum Media Oy, 2008.
- Huusko, Liisa. *Pysyykö työ hallinnassa?* Helsingfors: Edita Publishing Oy, 2002.
- Jaatinen, Heikki. *Oikeushenkilön rangaistusvastuu*. Jyväskylä: Kauppakaari Oyj, 2000.
- Kokko, Kai T., och Jukka Mähönen. ”Yritysten ympäristövastuu.”, *Ympäristöjuridiikka* 1/2015, 35 – 73. 2015.
- Korksmark, Tomas. *Fenomenografisk didaktik — en didaktisk möjlighet*. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation, 2007.
- Koskinen, Seppo, Kimmo Nieminen, och Mika Valkonen. *Työhönotto ja työsopimuksen ehdot*. Helsingfors: Alma talent Oy, 2008.
- Kuusiniemi, Kari. *Ympäristörikos, yhteisösakko ja yksilörangaistus*. 2001.
- Kuusiniemi, Kari, Ari Ekroos, Anne Kumpula, och Pekka Vihervuori. *Ympäristöoikeus*. Helsingfors: Alma Talent Oy, 2004.
- Lappi-Seppälä, Tapio. *Rikosten seuraamukset*. Borgå: WS Bookwell Oy, 2000.
- Launainen, Petri. ”Hyötykonfiskaatio Ympäristörikoksissa.” *Edilex*. 14.3.2017. November 2016. www.edilex.fi/artikkelit/17144.
- Launiala, Mika. ”Esitutkinta ja hienotunteisuus – Hienotunteisuudenperiaate uudessa esitutkintalaissa (805/2011).” *Edilex*. 14.3.2107. November 2012. www.edilex.fi/lakikirjasto/8750.
- Leppänen, Katja. *Yhdenvertaisuus työelämässä*. Helsingfors: Alma Talent Oy, 2015.
- Lindén, Johan. *Principalansvar - förutsättningar, omfattning och begränsningar av en arbetsgivares ansvar*. Lund: Lunds Universitet.
- Loukkaanhuhta, Sami. *Päätoteuttajan työturvallisuustehtävät uudisrakentamiskohteessa*. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 2010.
- Luhtanen, Annika. *Oikeushenkilön rangaistusvastuu Suomessa*. Rovaniemi: Lapin Yliopisto, 2013.

- Melander, Sakari. *Rikosoikeuden peruskysymyksiä*. Helsingfors: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 2015.
- Nissinen, Matti. *Rikosvastuun kohdentaminen yhteisöissä*. Helsingfors: Inrikesministeriet, 1997.
- Nissinen, Matti. ”Ympäristörikoksista käytännössä.” *Defensor Legis no. 4/2003*, 2003: 620 - 639
- Oikeusministeriö. *Rikoslain kokonaisuudistus II ja oikeushenkilön rangaistusvastuu*. Helsingfors: Oikeusministeriön lainvalmisteluosasto, 1995.
- Pirjatanniemi, Elina. ”KKO 2008:33 – Oikeushenkilön rangaistusvastuu puntarissa.”, *Lakimies 4/2008*, 655 - 666. 2008.
- Pirjatanniemi, Elina. *Vihertyvä ympäristörikollisuus - Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat*. Helsingfors: Edita Publishing Oy, 2005.
- Pirjatanniemi, Elina. ”Ympäristön turmeleminen ja yhteisösakko.”, *Oikeustieto 2/2001*. Edilex, 2001.
- Pirjatanniemi, Elina. *Ympäristörikokset*. Helsingfors: Kauppakaari Oy, 2001.
- Sahramäki, Iina, och Terhi Kankaanranta. *Katsaus hovioikeuden ympäristörikostuomioihin*. Tammerfors: Polisyrkeshögskolan, 2016.
- Sahramäki, Iina, och Terhi Kankaanranta. *Laittomat jätevirrat osana harmaata taloutta*. Tammerfors: Polisyrkeshögskolan, 2016.
- Sajama, Seppo. *Argumentaatio oikeudellisessa tutkimuksessa*. Edita Publishing Oy, 2015.
- Salonheimo, Jorma. *Työturvallisuus - Perusteet, vastuu ja oikeusturva*. Alma Talent Oy, 2016.
- Semi, Marianna. ”Yhteisösakko - huomioita oikeuskäytännöstä.” 193 - 210.
- Tapani, Jussi, och Matti Tolvanen. *Rikoslain yleinen osa, Vastuuoppi. 2. Painos*. Helsingfors: Alma Talent Oy, 2013.
- Tapani, Jussi, och Matti Tolvanen. *Rikosoikeus - Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano*. Helsingfors: Talentum Media Oy, 2016.
- Tapani, Jussi, och Matti Tolvanen. *Rikosoikeus. 2. uudistettu painos*. Helsingfors: Talentum Media Oy, 2011.

- Tapani, Jussi, och Matti Tolvanen. *Rikosvastuu ja sen toteuttaminen*. Joensuu: Joensuun Yliopisto, 2004.
- Tapani, Jussi, och Matti Tolvanen. *Straffrättens ansvarlära*. Helsingfors: Alma Media Oy, 2016.
- Tolvanen, Matti. ”Rikosoikeudellisen vanhentumisen ongelma.” *Defensor Legis no.3/2006*, 2006: 359 - 369
- Vanamo, Marja. ”Vastuu ympäristörikoksesta.” *Defensor Legis no.3/2006*, 2006: 441 - 459
- Virolainen, Jyrki, och Petri Martikainen. *Tuomion perusteleminen*. Helsingfors: Talentum Media Oy, 2010.
- Äimälä, Markus, och Mika Kärkkäinen. *Työsopimuslaki*. Helsingfors: AlmaTalent Oy, 2017.

Officiella referenser

- Finlands officiella statistik. ”Åtalade, dömda och straff.” 2017.
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__syyttr/010_syyttr_tau_109_fi.px/table/tableViewLayout1/?rxid=bd73e318-3544-4041-bfe6-38e71e3137cf
 (1.92017).
- GL 1999/731. *Finlands Grundlag*
- HE 95/1993. ”Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi.” *Edilex*. 1993. <https://www-edilex-fi.polamk.idm.oclc.org/he/19930095?>
- OYL 624/2006. *Aktibolagslagen*
- SL 1889/39 *Strafflagen*
- FöUL 805/2011. *Förundersökningslagen*

Övriga referenser

- Högsta Domstolen prejudikat KKO:2002:39
- Högsta Domstolen prejudikat KKO:2008:33
- Högsta Domstolen prejudikat KKO:2008:61

Högsta Domstolen prejudikat KKO:2013:56

Högsta Domstolen prejudikat KKO:2014:20

Förundersökningsprotokoll 5710/R/30295/15

Förundersökningsprotokoll 5560/R/38212/15

Förundersökningsprotokoll 8060/R/21027/12

Förundersökningsprotokoll 5560/R/14470/14

Förundersökningsprotokoll 8060/R/32186/12

Förundersökningsprotokoll 8120/R/25583/13

Förundersökningsprotokoll 5590/R/32942/16

Intervjuer

Haavisto, Jukka. *Intervju med åklagare 1.9.2017*

Nummela, Heidi. *Intervju med åklagare 1.9.2017*

Bilagor

Figur 3: Brottsrubriceringar som omfattar den juridiska personens straffansvar (SL 1889/39)

Strafflagen	Brottsrubricering
11 kap 15 §	hets mot folkgrupp, grov hets mot folkgrupp
17 kap 24 §	deltagande i en organiserad kriminell sammanslutnings verksamhet, ordnande av olaglig inresa, grovt ordnande av olaglig inresa, djurskyddsbrott, grovt djurskyddsbrott, anordnande av hasardspel, penningspelsbrott, lotteribrott, penninginsamlingsbrott, spridning av våldsskildring, spridning av pornografisk bild, grov spridning av barnpornografisk bild, innehav av barn-pornografisk bild och sedlighetssårande marknadsföring, offentlig uppmaning till brott som avser hets mot folkgrupp eller grov hets mot folkgrupp, offentlig uppmaning till brott som avser grov ärekränkning eller olaga hot när motivet för uppmaningen eller förledandet är ras, hudfärg, härstamning, nationellt eller etniskt ursprung, religion eller övertygelse, sexuell läggning eller funktionsnedsättning eller en grund som är jämförbar med de nämnda grunderna
20 kap 13 §	koppleri, grovt koppleri, brott där någon föreslår ett möte eller andra kontakter med barn i syfte att tillverka bilder eller bildupptagningar som på ett sedlighetssårande sätt visar ett barn
24 kap 13 §	grov ärekränkning där motivet för brottet är ras, hudfärg, härstamning, nationellt eller etniskt ursprung, religion eller övertygelse, sexuell läggning eller funktionsnedsättning eller en grund som är jämförbar med de nämnda grunderna
25 kap 10 §	människohandel, grov människohandel, olaga hot där motivet för brottet är ras, hudfärg, härstamning, nationellt eller etniskt ursprung, religion eller övertygelse, sexuell läggning eller funktionsnedsättning eller en grund som är jämförbar med de nämnda grunderna
29 kap 10 §	skattebedrägeri, grovt skattebedrägeri, subventionsbedrägeri, grovt subventionsbedrägeri, subventionsmissbruk
30 kap 13	marknadsföringsbrott, brott vid marknadsföring av alkoholdrycker, konkurrensbrott, företagsspioneri, missbruk av företagshemlighet, givande av muta i näringsverksamhet, grovt givande av muta i näringsverksamhet, tagande av muta i näringsverksamhet, grovt tagande av muta i näringsverksamhet, grovt bokföringsbrott
32 kap 14 §	häleri, grovt häleri, yrkesmässigt häleri, penningtvätt, grov penningtvätt, penningtvätt av oaktsamhet
33 kap 7 §	förfalskning, grov förfalskning och innehav av förfalskningsmaterial
34 kap 13 §	kärnladdningsbrott, på förberedelse till allmänfarligt brott, orsakande av fara för informationsbehandling
35 kap 8 §	dataskadegörelse, grov dataskadegörelse
36 kap 9 §	bedrägeri, grovt bedrägeri
37 kap 14 §	penningförfalskning, grov penningförfalskning, lindrig penningförfalskning, förberedelse till penningförfalskning, användning av falska pengar, betalningsmedelsbedrägeri, grovt betalningsmedelsbedrägeri, förberedelse till betalningsmedelsbedrägeri
38 kap 12 §	kränkning av kommunikationshemlighet, grov kränkning av kommunikationshemlighet, störande av post- och teletrafik, grovt

	störande av post- och teletrafik, dataintrång, grovt dataintrång, systemstörning, grov systemstörning
44 kap 17 §	straffbar användning av kärnenergi, brott mot bestämmelserna om explosiva varor, ovarsam hantering
46 kap 13 §	regleringsbrott, grovt regleringsbrott, smuggling, grovt tullredovisningsbrott, exportbrott som avser försvarsmateriel
47 kap 9 §	arbetarskyddsbrott, ockerliknande diskriminering i arbetslivet
48 kap 9 §	miljöförstöring, grov miljöförstöring, miljöförseelse, miljöförstöring av oaktsamhet, naturskyddsbrott, grovt naturskyddsbrott, byggnadsskyddsbrott
48a kap 6 a §	grovt jaktbrott
49 kap 7 §	upphovsrättsbrott
50 kap 8 §	narkotikabrott, grovt narkotikabrott, förberedelse till narkotikabrott, främjande av narkotikabrott, grovt främjande av narkotikabrott
50a kap 5 §	alkoholbrott, grovt alkoholbrott
51 kap 8 §	missbruk av insiderinformation, grovt missbruk av insiderinformation, röjande av insiderinformation, marknadsmanipulation, grov marknadsmanipulation, informationsbrott som gäller värdepappersmarknaden

Figur 6: Brottsanmälningarnas klassificeringar (Rikitrip)

Luokitukset	Määrä
TALOUSRIKOSJUTTU	33
TALOUSRIKOSJUTTU, EUROPOLIN TOIMIVALLAN MUKAINEN JUTTU	5
TALOUSRIKOSJUTTU, PROJEKTIJUTTU, EUROPOLIN TOIMIVALLAN MUKAINEN JUTTU	1
MUU JUTTU, TALOUDELLISET SEURAAMUKSET	5
TALOUSRIKOSJUTTU	1
TALOUSRIKOSJUTTU, EUROPOLIN TOIMIVALLAN MUKAINEN JUTTU	4
(tyhjä)	
Yhteensä	49

Figur 5: Antalet arbetsskyddsbrott (Rikitrip)

Työrikokset	Määrä
KUOLEMANTUOTTAMUS, MUU TUTKINTA, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	1
KUOLEMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	2
KUOLEMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS, MUU TUTKINTA	1
MUU TUTKINTA, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	4
MUU TUTKINTA, TYÖTURVALLISUUSRIKOS, VAMMANTUOTTAMUS	2
MUU TUTKINTA, VAMMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	2
PETOS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	1
TYÖTURVALLISUUSRIKKOMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	1

TYÖTURVALLISUUSRIKOS	20
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, KUOLEMANTUOTTAMUS	1
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, KUOLEMANTUOTTAMUS, MUU TUTKINTA	1
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, MUU TUTKINTA	7
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, MUU TUTKINTA, VAMMANTUOTTAMUS	1
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS, MUU TUTKINTA	1
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, TÖRKEÄ VAMMANTUOTTAMUS	1
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, VAMMANTUOTTAMUS	9
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, VAMMANTUOTTAMUS, MUU TUTKINTA	2
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, VAMMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	1
TÖRKEÄ VAMMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	1
VAMMANTUOTTAMUS, LIIKENNETURVALLISUUDEN VAARANTAMINEN, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	1
VAMMANTUOTTAMUS, MUU TUTKINTA, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	4
VAMMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	2
VAMMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS, MUU TUTKINTA	1
MUU TUTKINTA, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	2
MUU TUTKINTA, TYÖTURVALLISUUSRIKOS, VAMMANTUOTTAMUS	2
MUU TUTKINTA, VAMMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	1
RÄJÄHDERIKOS, MUU TUTKINTA, TYÖTURVALLISUUSRIKOS, TYÖTURVALLISUUSRIKKOMUS, VAARAN AIHEUTTAMINEN	1
TYÖTURVALLISUUSRIKOS	11
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, KUOLEMANTUOTTAMUS	1
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, MUU TUTKINTA	4
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, MUU TUTKINTA, VAMMANTUOTTAMUS	1
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	1
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, VAMMANTUOTTAMUS	2
TYÖTURVALLISUUSRIKOS, VAMMANTUOTTAMUS, MUU TUTKINTA	1
VAMMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	3
VAMMANTUOTTAMUS, VAMMANTUOTTAMUS, TYÖTURVALLISUUSRIKOS	1
Yhteensä	98

Figur 4: Antalet miljöbrott (Rikitrip)

Ympäristöririkokset	Määrä
MUU TUTKINTA, TÖRKEÄ YMPÄRISTÖN TURMELEMINEN, TUTKINTA LIIKETOIMINTAKIELLON MÄÄRÄÄMISEKSI	1
TUTKINTA LIIKETOIMINTAKIELLON MÄÄRÄÄMISEKSI, MUU TUTKINTA, YMPÄRISTÖN TURMELEMINEN	1
TÖRKEÄ YMPÄRISTÖN TURMELEMINEN, MUU TUTKINTA	1
YMPÄRISTÖN TURMELEMINEN	1
LUONNONSUOJELURIKOS	1
YMPÄRISTÖRIKKOMUS	1
Yhteensä	6

Figur 7: Fallen där samfundsbrot har behandlats i domstol (Finlands officiella statistik, 2017)

Rangaistusten (tapausten) lukumäärä	Oikeushenkilön rangaistusvastuu, yhteisösakko (lkm tai euroa)	Oikeushenkilön rangaistusvastuu, tuomitsematta jättäminen (lkm)	Oikeushenkilön rangaistusvastuu, yhteisösakkovaatimus hylätty (lkm)
2010	28	4	15
2011	29	12	19
2012	44	9	16
2013	40	5	24
2014	31	6	18
2015	45	5	17
Yhteensä	217	41	109

Figur 8: Fallen där domstolen har dömt ut samfundsbrot, enligt brottsrubricering. (Finlands officiella statistik, 2017)

	Oikeushenkilön rangaistusvastuu, yhteisösakko (lkm tai euroa)					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
KAIKKI RIKOKSET	28	29	44	40	31	45
11 Luku SOTARIKOKSISTA JA RIKOKSISTA IHMISYYTTÄ VASTAAN	-	-	-	1	-	-
11:10§; 11:8§ (578/1995) Kiihottaminen kansanryhmää vastaan	-	-	-	1	-	-
16 Luku RIKOKSISTA VIRANOMAISIA VASTAAN	-	1	-	-	-	1
16:13§ Lahjuksen antaminen	-	1	-	-	-	-
16:14§ Törkeä lahjuksen antaminen	-	-	-	-	-	1
17 Luku RIKOKSISTA YLEISTÄ JÄRJESTYSTÄ VASTAAN	-	-	-	1	-	-
17:16c§ Rahankeräysrikos	-	-	-	1	-	-
29 Luku RIKOKSISTA JULKISTA TALOUTTA VASTAAN	-	1	1	-	-	-
29:6§ Törkeä avustuspetos	-	1	1	-	-	-
30 Luku ELINKEINORIKOKSISTA	2	-	-	-	-	-
30:6§ Yrityssalaisuuden väärinkäyttö	2	-	-	-	-	-
32 Luku KÄTKEMISRIKOKSISTA	1	-	-	-	-	-
32:6§1 Rahanpesu	1	-	-	-	-	-
47 Luku TYÖRIKOKSISTA	22	25	39	36	22	42

47:1§1 Työturvallisuusrikos	22	25	39	36	22	42
48 Luku YMPÄRISTÖRIKOKSISTA	2	2	3	1	4	2
48:1§1;3 Ympäristön turmeleminen	2	2	2	1	1	2
48:3§ Ympäristörikkomus	-	-	-	-	2	-
48:4§ Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen	-	-	1	-	-	-
48:5§1-3 Luonnonsuojelurikos	-	-	-	-	1	-
50a Luku ALKOHOLIRIKOKSISTA	-	-	1	-	-	-
50a:1§1 Alkoholirikos	-	-	1	-	-	-
51 Luku ARVOPAPERIMARKKINA-RIKOKSISTA	1	-	-	-	-	-
51:1§1-2 Sisäpiirintiedon väärinkäyttö	1	-	-	-	-	-
Rikosnimike tuntematon (lausunnon antaminen rauennut, koska syytteestä on luovuttu)	-	-	-	1	5	-

Figur 9: Fallen där domstolen har gett domseftergift, enligt brottsrubricering (Finlands officiella statistik, 2017)

	Oikeushenkilön rangaistusvastuu, tuomitsematta jättäminen (lkm)					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
KAIKKI RIKOKSET	4	12	9	5	6	5
25 Luku VAPAUTEEN KOHDISTUVISTA RIKOKSISTA	-	-	-	-	-	1
25:3§1-2 Ihmiskauppa	-	-	-	-	-	1
32 Luku KÄTKEMISRIKOKSISTA	-	4	-	1	-	-
32:1§ Kätkemisrikos	-	-	-	1	-	-
32:7§1 Törkeä rahanpesu	-	4	-	-	-	-
47 Luku TYÖRIKOKSISTA	4	8	7	4	5	4
47:1§1 Työturvallisuusrikos	4	8	7	4	5	4
48 Luku YMPÄRISTÖRIKOKSISTA	-	-	2	-	-	-
48:3§ Ympäristörikkomus	-	-	2	-	-	-
B MUITA LAKEJA JA ASETUKSIA VASTAAN TEHDYT RIKOKSET	-	-	-	-	1	-
Luvaton tavara liikenteen harjoittaminen (693/2006)	-	-	-	-	1	-

Figur 10: Fallen där domstolen har förkastat kravet på samfundsbot, enligt brottsrubricering (Finlands officiella statistik, 2017)

	Oikeushenkilön rangaistusvastuu, yhteisösakkovaatimus hylätty (lkm)					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
KAIKKI RIKOKSET	15	19	16	24	18	17

16 Luku RIKOKSISTA VIRANOMAISIA VASTAAN	-	-	-	1	-	-
16:14§ Törkeä lahjuksen antaminen	-	-	-	1	-	-
17 Luku RIKOKSISTA YLEISTÄ JÄRJESTYSTÄ VASTAAN	-	2	-	-	-	1
17:1a§1 Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen	-	-	-	-	-	1
17:14§ Eläinsuojelurikos	-	2	-	-	-	-
20 Luku SEKSUAALIRIKOKSISTA	-	-	-	-	-	1
20:9a§1 Törkeä paritus	-	-	-	-	-	1
24 Luku YKSITYISYYDEN, RAUHAN JA KUNNIAN LOUKKAAMISESTA	-	-	-	-	2	-
24:9§ Kunnianloukkaus	-	-	-	-	1	-
24:10§ Törkeä kunnianloukkaus	-	-	-	-	1	-
29 Luku RIKOKSISTA JULKISTA TALOUTTA VASTAAN	-	-	2	-	-	2
29:4b§ Törkeä työeläkevakuutusmaksupetos	-	-	-	-	-	1
29:6§ Törkeä avustuspetos	-	-	2	-	-	1
30 Luku ELINKEINORIKOKSISTA	1	-	1	-	1	-
30:1§ Markkinointirikos	-	-	1	-	-	-
30:2§ Kilpailumenettelyrikos	1	-	-	-	-	-
30:6§ Yrityssalaisuuden väärinkäyttö	-	-	-	-	1	-
32 Luku KÄTKEMISRIKOKSISTA	-	1	1	1	1	-
32:7§1 Törkeä rahanpesu	-	1	1	1	1	-
36 Luku PETOKSESTA JA MUUSTA EPÄREHELLISYYDESTÄ	-	-	-	-	1	1
36:2§1 Törkeä petos	-	-	-	-	1	1
40 Luku VIRKARIKOKSISTA JA JULKISYHTEISÖN TYÖNTEKIJÄN RIKOKSISTA	-	-	-	1	-	-
40:9§1 Virkavelvollisuuden rikkominen	-	-	-	1	-	-
46 Luku MAAHANTUONTIIN JA MAASTAVIENTTIIN LIITTYVÄT RIKOKSET	-	-	-	-	1	-
46:4§1-2 Salakuljetus	-	-	-	-	1	-
47 Luku TYÖRIKOKSISTA	8	14	8	19	11	11
47:1§1 Työturvallisuusrikos	8	14	8	18	11	10
47:3a§ Kiskonnantapainen työsyörintä	-	-	-	1	-	1
48 Luku YMPÄRISTÖRIKOKSISTA	6	2	3	-	-	1
48:1§1;3 Ympäristön turmeleminen	5	2	2	-	-	-
48:3§ Ympäristörikkomus	1	-	-	-	-	1
48:4§ Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen	-	-	1	-	-	-
49 Luku ERÄIDEN AINEETTOMIEN OIKEUKSIEN LOUKKAAMISESTA	-	-	1	-	-	-
49:1§ Tekijänoikeusrikos	-	-	1	-	-	-
B MUITA LAKEJA JA ASETUKSIA VASTAAN TEHDYT RIKOKSET	-	-	-	1	1	-
Ilmailurikkomus (864/2014)	-	-	-	-	1	-
Rikosnimike tuntematon (lausunnon antaminen rauennut, koska syytteestä on luovuttu)	-	-	-	1	-	-
Työturvallisuusrikkomus (738/2002)	-	-	-	1	-	-

Figur 11: De nationella miljöskyddsprinciperna (Kokko & Mähönen, 2015)

<i>Kansalliset ympäristönsuojeluperiaatteet.</i>	
Aiheuttamisperiaate	<ul style="list-style-type: none"> – Ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavan toiminnan harjoittaja vastaa vaikutuksien ennaltaehkäisystä ja ympäristöhaittojen poistamisesta tai rajoittamisesta mahdollisimman vähäisiksi (YSL 86/2000, 4.2 §). – Jätteen alkuperäinen tuottaja taikka nykyinen tai aiempi jätteen haltija vastaa jätehuollon kustannuksista (JäteL 20 §).
Ennaltaehkäisyn ja haittojen minimoinnin periaate	<ul style="list-style-type: none"> – Haitalliset ympäristövaikutukset ehkäistään ennakolta tai, milloin haitallisten vaikutusten syntyminen ei voida kokonaan ehkäistä, rajoitetaan ne mahdollisimman vähäisiksi (YSL 86/2000, 4.1 §:n 1 kohta). – Niin pitkälle kuin mahdollista: – estetään vahingot ja toiminnasta aiheutuvat haitalliset vaikutukset; – poistetaan käytöstä haitallisia vaikutuksia aiheuttavat toiminnot tai jos tämä ei ole mahdollista, korvataan ne vähemmän haitallisilla; – varaudutaan häiriö ja vaaratilanteisiin – toiminnasta aiheutuneet haitat ja vahingot korvataan (KaivosL 6.1 §:n 4 kohta).
Varautumisperiaate (Varovaisuus- ja huolellisuusperiaate)	<ul style="list-style-type: none"> – Ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavassa toiminnassa menetellään toiminnan laadun edellyttämällä huolellisuudella ja varovaisuudella ympäristön pilaantumisen ehkäisemiseksi sekä otetaan huomioon toiminnan aiheuttaman pilaantumisen vaaran todennäköisyys, onnettomuusriski sekä mahdollisuudet onnettomuuksien estämiseen ja niiden vaikutusten rajoittamiseen (YSL 527/2014, 20.1 §:n 1 kohta). – Käytettävissä on toiminnan laatuun ja laajuuteen nähden tarpeellinen asiantuntemus ja muutoin riittävät edellytykset (KaivosL 6.1 §:n 1 kohta); – Toiminnan vaikutuksista sekä vahinkojen ja haitallisten vaikutusten ehkäisemis- ja vähentämismahdollisuuksista on riittävä selvyys (KaivosL 6.1 §:n 2 kohta). – Toiminnan turvallisuudesta huolehditaan tarpeellisilla toimenpiteillä ja tällöin otetaan huomioon tekniikan kehittyminen (KaivosL 6.1 §:n 3 kohta).
Parhaan käyttökelpoisen tekniikan periaate	<ul style="list-style-type: none"> – Käytetään parasta käyttökelpoista tekniikkaa (YSL 86/2000, 4.1 §:n 3 kohta).
Ympäristön kannalta parhaan käytännön periaate	<ul style="list-style-type: none"> – Noudatetaan ympäristön pilaantumisen ehkäisemiseksi tarkoituksenmukaisia ja kustannustehokkaita eri toimien yhdistelmiä, kuten työmenetelmiä sekä raaka-aine ja polttoainevalintoja (YSL 527/2014, 20.1 §:n 2 kohta ja YSL 86/2000, 4.1 §:n 4 kohta).
Läheisyysperiaate	<ul style="list-style-type: none"> – Jätteenhaltijan on huolehdittava siitä, että sekalainen yhdyskuntajäte toimitetaan käsiteltäväksi johonkin lähimmästä tarkoitukseen soveltuvista laitoksista (JäteL 192 §).
Säästävän käytön periaate	<ul style="list-style-type: none"> – Luonnonvaroja on käytettävä säästävästi. (Mainittu KaivosL 1.1 §:n 3 kohdassa.)